

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

КЛІМОВ ІЛЛЯ ВОЛОДИМИРОВИЧ

**ФІНАНСОВА ДОПОМОГА УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ:
ВІТЧИЗНЯНИЙ І МІЖНАРОДНИЙ КОНТЕКСТИ**

Студент гр. ФПФм-21

Науковий керівник:
д.е.н., професор Кізима Т.О.

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФІНАНСОВА ДОПОМОГА КРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ	7
1.1. Сутність та види фінансової допомоги країнам в період війни	7
1.2. Організаційне та нормативно-правове забезпечення фінансової підтримки України в умовах повномасштабної війни	13
Висновки до розділу 1	18
РОЗДІЛ 2. ПРАГМАТИКА НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЇЇ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ	19
2.1 Аналіз надходження фінансової допомоги Україні від міжнародних партнерів	19
2.2. Оцінювання впливу обсягів іноземної фінансової допомоги на боргову безпеку України	29
Висновки до розділу 2	36
РОЗДІЛ 3. МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ВЕКТОРИ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ	37
3.1. Стратегічні напрями посилення фінансової підтримки України в сучасних умовах	37
3.2. Перспективи використання міжнародної фінансової допомоги для повоєнної відбудови України	43
Висновки до розділу 3	49
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	54

ВСТУП

Актуальність теми. Починаючи з 24 лютого 2022 року, проблема сучасної повномасштабної війни на території України, на жаль, стала однією із найактуальніших і найбільш обговорюваних у світових політичних, військових та економічних колах. Україна, будучи країною, що стрімко розвивалася на той час, після повномасштабного вторгнення зазнала різкого падіння економіки, а відтак і рівня життя населення. Через неспровоковану збройну агресію РФ суттєво зменшилася пропозиція багатьох товарів і послуг, порушилися ланцюги поставок, зросли витрати бізнесу, котрий мав змогу більш-менш продовжувати свою роботу, була знищена численна інфраструктура та виробничі потужності тощо. За даними фахівців, близько третини підприємств припинили власну діяльність, а майже половина компаній працювали лише частково. Тож витрати у цій війни уже давно обраховуються сотнями мільярдів доларів. Непоправними залишаються і людські втрати з боку мирних жителів і військових, котрі загинули від рук окупантів або ж отримали важкі поранення. Безліч українських сімей стали вимушеними біженцями, рятуючись від війни за кордоном чи на батьківщині.

Безумовно, ідентифікація та покриття вражаючих своїми масштабами збитків потребує не лише тривалого часу, але й значної допомоги: як військової, так і гуманітарної та фінансової. Тож у такий скрутний час вагомою і неоціненною підтримкою для України стала фінансова допомога іноземних партнерів – друзів України, зокрема міжнародних фінансових організацій, урядів економічно розвинених країн світу і навіть окремих громадян. Надані безповоротні трансферти, пільгові кредити, матеріальна гуманітарна допомога, донати від українців та іноземних громадян дали змогу не лише зупинити жорстокого ворога, але й певним чином стабілізувати економічну ситуацію та врятувати мільйони людських життів.

Відтак сутність, види та принципи надання фінансової допомоги Україні в умовах війни вимагають системного переосмислення й чіткого упровадження новітніх підходів, спрямованих на підвищення ефективності такої допомоги з

орієнтацією на післявоєнне відновлення України після її переможного завершення.

Проблематика надання фінансової допомоги загалом та в умовах ведення воєнних дій на території України зокрема стала об'єктом наукових досліджень низки вітчизняних науковців та експертів-практиків, з-поміж котрих: К. Алексеєва, Н. Виговська, О. Ганенко, А. Зануда, Ю. Ковтун, О. Куш, В. Моїсєєв, Т. Некрасова, М. Оліярник, Н. Поповенко, Т. Рябушко, М. Самойлюк, К. Требеш, А. Щербина. Проте змушені констатувати, що незважаючи на науковий доробок зазначених вище учених, проблема акумуляції та раціонального використання залученої Україною з різних джерел фінансової допомоги в умовах повномасштабної війни набуває особливої гостроти, у зв'язку з чим тема кваліфікаційної роботи є надзвичайно актуальною і своєчасною, зважаючи на виклики сьогодення.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є поглиблення теоретико-організаційних засад залучення і використання фінансової допомоги країні від вітчизняних та міжнародних донорів, а також напрацювання практичних рекомендацій стосовно її максимізації й ефективного використання в умовах повномасштабної війни та післявоєнної відбудови України.

Досягнення означеної мети обумовило необхідність постановки та вирішення таких основних завдань:

- обґрунтувати економічну сутність та охарактеризувати основні види фінансової допомоги, що надається країнам в період війни;
- розкрити організаційно-правовий механізм фінансової підтримки України в умовах повномасштабної війни;
- проаналізувати прагматику надходження фінансової допомоги Україні від міжнародних партнерів;
- оцінити вплив обсягів іноземної фінансової допомоги на боргову безпеку України;

- виокремити стратегічні напрями посилення фінансової підтримки України в сучасних умовах;
- окреслити перспективи використання міжнародної фінансової допомоги для повоєнної відбудови України.

Об’єктом дослідження є фінансова допомога Україні в період повномасштабної війни.

Предметом дослідження є сукупність науково-теоретичних і прагматичних засад залучення і використання фінансової допомоги Україні від вітчизняних та зарубіжних донорів.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої у кваліфікаційній роботі мети було використано сукупність загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, котрі забезпечили системність, ґрунтовність, об’єктивність і достовірність висвітлених у роботі положень і сформульованих висновків. До таких методів зокрема належать: метод теоретичного узагальнення – для обґрунтування науково-теоретичних основ надання фінансової допомоги країнам в період війни; методи структуризації та групування – для формування інформаційно-аналітичної бази і дослідження джерел надходження фінансової допомоги в Україну; метод компаративного аналізу – для дослідження світового досвіду залучення фінансових ресурсів в умовах кризових військово-політичних і соціально-економічних ситуацій та можливостей його використання у нинішніх реаліях. При оцінюванні прагматики залучення і використання фінансової допомоги Україні застосовано методи індукції й дедукції, аналізу і синтезу, а також історичний і логічний підходи, методи структурно-функціонального порівняння й аналогій. Основні висновки сформульовані на основі методів системного аналізу і наукової абстракції.

Інформаційну базу дослідження становлять дані Міністерства фінансів України, Національного банку України, аналітичні звіти науково-дослідних центрів та рекомендації міжнародних експертів із питань залучення та використання фінансової допомоги Україні, законодавчі та нормативно-правові

акти, періодичні наукові видання, збірники наукових праць, монографії та інші наукові праці українських і зарубіжних учених за тематикою обраного дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретичних положень та розробленні практичних рекомендацій стосовно основних векторів посилення фінансової підтримки України в умовах повномасштабної війни та післявоєнної відбудови країни.

Практичне значення одержаних результатів. Отримані у кваліфікаційній роботі результати мають відповідне науково-теоретичне і практичне значення та можуть бути використані державними органами влади і управління при формуванні основних напрямів фінансової політики держави в умовах воєнного стану.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Основний текст роботи, який викладено на 53 сторінках, містить 3 таблиці, 16 рисунків. Список використаних джерел налічує 49 найменувань на 6 сторінках.

Апробація результатів дослідження. Основні наукові результати кваліфікаційної роботи висвітлені у таких публікаціях автора: «Прагматика формування державного боргу і фінансова допомога Україні в умовах війни» (Актуальні питання фінансової теорії та практики : матеріали Десятої заочно-дистанційної конференції студентів і молодих вчених Західноукраїнського національного університету (м. Тернопіль, 26 квітня 2023 року); «Міжнародна фінансова допомога Україні в умовах війни та її вплив на боргову безпеку держави» (Дев'яті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія (м. Тернопіль, 17 листопада 2023 року); «Боргова безпека України і фінансова допомога міжнародних партнерів: аспекти взаємовпливу» (Фінансове забезпечення сталого розвитку : збірник наукових праць кафедри фінансів ім. С. І. Юрія Західноукраїнського національного університету. Вип. 3. Т. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2023).

РОЗДІЛ 1

ФІНАНСОВА ДОПОМОГА КРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

1.1. Сутність та види фінансової допомоги країнам в період війни

Насамперед зазначимо, що після початку повномасштабного російського вторгнення спостерігався величезний тиск на вітчизняну економіку, позаяк усі наявні в державі фінансові ресурси потрібно було терміново спрямовувати на обороноздатність країни. А у цей час сотні тисяч українців залишилися без роботи та власних домівок, мільйони громадян змушені були переїжджати у безпечні для життя місця, багато підприємств призупинили свою діяльність, об'єкти української критичної інфраструктури опинилися під загрозою знищення, окупація окремих територій призвела до втрати робочих місць, а відтак і зменшення податкових надходжень до місцевих бюджетів. Тож для того, аби уряд мав можливість стримувати економічну ситуацію в країні і продовжувати забезпечувати її обороноздатність, необхідні були значні кошти для відновлення зруйнованої інфраструктури й житла громадян та адаптації усієї фінансової системи країни до військових умов.

Звісно, досягнути поставлених завдань вдалося завдяки злагодженій роботі вітчизняного уряду (передусім Міністерства фінансів та Національного банку України, а також Державній податковій і Державній митній службам України, котрі доволі швидко налагодити основні фінансові процеси в умовах воєнного стану), та насамперед фінансовій допомозі, котра почала надходити від міжнародних партнерів України та пересічних громадян і українського бізнесу.

Безперечно, «що у такі скрутні часи неоціненною підтримкою для України стала військова, гуманітарна та фінансова допомога її міжнародних партнерів: фінансових організацій, європейських інституцій, урядів окремих

країн та пересічних громадян. Безповоротні трансферти (гранти), кредити, матеріальна допомога, зібрані донати від небайдужих людей дали змогу не лише зупинити просування агресора територією України, але й стабілізувати складну соціально-економічну ситуацію в державі і врятувати життя мільйонів українців» [21]. Тож детальніше проаналізуємо види та форми фінансової допомоги, що надаються країнам у періоди воєнних протистоянь, уточнивши спершу співвідношення понять «фінансова підтримка», «фінансова допомога», «грантові кошти».

Дослідження сучасної наукової фінансової літератури стосовно векторів надання фінансової допомоги дало підстави виокремити певні прогалини щодо трактування її сутності, спричинені різноплановим сприйняттям змістового наповнення цього поняття.

Здебільшого вітчизняні науковці під фінансовою допомогою розуміють «фінансове, організаційне, інше сприяння, що здійснюється ... з метою досягнення економічних або соціальних цілей, забезпечення сталого розвитку» [29] або ж «сукупність взаємопов'язаних елементів, дія яких спрямована на захист суб'єкта від кризових явищ та ситуацій, попередження появи негативних тенденцій у розвитку» [1]. Інші ж учені, поряд із поняттям фінансової допомоги виокремлюють таке поняття як «фінансова підтримка», під якою розуміють «заходи з фінансового сприяння» [33], акцентуючи на стимулюючому механізмі такої підтримки.

Принагідно зазначимо, що із поняттям фінансової підтримки чітко пов'язане поняття гранту як сукупності «фінансових та інших ресурсів, наданих на умовах безоплатного, безповоротного, цільового фінансування за рахунок різних джерел (коштів державного, місцевого бюджетів, міжнародної технічної допомоги) з метою реалізації певного заходу або інвестиційного проєкту» [5]. Вітчизняний законодавець трактує грант як «фінансові чи інші ресурси, надані на безоплатній і безповоротній основі державою, юридичними, фізичними особами, у тому числі іноземними, та (або) міжнародними організаціями для розвитку матеріально-технічної бази для провадження наукової та науково-

технічної діяльності, проведення конкретних фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, науково-технічних (експериментальних) розробок, зокрема на оплату праці наукових (науково-педагогічних) працівників у рамках їх виконання, за напрямками й на умовах, визначених надавачами гранту» [36].

Відтак на основі термінологічного аналізу понять «фінансова допомога», «фінансова підтримка» та «грант» акцентовано, що поняття «фінансова підтримка» за своїм економічним змістом є поняттям значно ширшим, ніж «фінансова допомога», позаяк останнє повинно відповідати низці визначених критеріїв. Стосовно співвідношення понять «грант» і «фінансова допомога» зазначимо, що крайнє поняття є значно ширшим, адже включає низку його різновидів, у тому числі і грантову підтримку.

Важливо акцентувати, що загалом фінансову допомогу поділяють на зовнішню і внутрішню. Причому зовнішня допомога надається лише за рахунок зовнішніх джерел (зазвичай її називають міжнародною допомогою, а надають її в основному міжнародні фінансові організації (Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку тощо), уряди іноземних держав та іноземні громадяни.

Особливо актуальною і надзвичайно важливою стала роль зовнішньої фінансової допомоги Україні в період повномасштабної війни. Така допомога призначена передусім для нівелювання негативного впливу війни на соціально-економічні процеси та на допомогу державі у протистоянні ворогу.

Від початку повномасштабного російської агресії увесь цивілізований світ підтримав Україну. Масштаби такої підтримки були безпрецедентними та вражаючими, вони надихали і продовжують надихати українців у боротьбі з агресором та фінансово допомагають захисникам успішно боронити рідну землю. Причому в умовах нинішньої війни, коли кожен день українського опору на вагу золота, пріоритетною рисою стає швидкість отримання такої допомоги і її обсяги, достатні для покриття нагальних витрат, допоки

вітчизняна економіка не перейде на військові рейки та не пристосується до нової реальності.

Загалом міжнародну допомогу умовно поділяють на три основні категорії: військова, гуманітарна і фінансова допомога. «Військова – це пряме постачання зброї і техніки, завдяки яким Збройні Сили України ефективніше знищують окупантів. Гуманітарна – це продукти харчування, медичні товари для підтримки населення та біженців. Фінансова дозволяє покривати розрив між доходами та видатками бюджету й облаштувати надійний тил» [39].

Причому безпосередньо фінансова допомога – «це кошти, що надходять на рахунки українського уряду. Така допомога найбільш гнучка, оскільки дозволяє країні самостійно визначати, на які потреби краще витратити отримані ресурси. За підрахунками уряду, аби покрити потреби у фінансуванні, щомісяця в Україну має надходити не менше 5 млрд дол. Завдяки фінансовій підтримці від партнерів уряд має змогу виконувати соціальні зобов'язання перед військовими, лікарями, освітянами та пенсіонерами, а також здійснювати інші видатки» [40], - стверджують фахівці.

В основному фінансова допомога надходить у трьох основних формах: це передусім кредити (зазвичай пільгові), гарантії за кредитами та гранти. Причому Україні слід розглядати фінансову допомогу не лише з точки зору термінового покриття назрілих потреб, але й крізь призму довгострокової фіскальної стійкості.

Звісно, у нинішніх реаліях повномасштабної війни саме «гранти є найбільш бажаними, оскільки вони не збільшують борговий тягар України. Це безповоротна допомога країні, що перебуває у воєнному стані. Близько 36% допомоги, виділеної партнерами Україні, є грантовою» [40]. Найбільшими грантодавцями на початку повномасштабного вторгнення стали: Світовий банк, Європейський інвестиційний банк, Міжнародний валютний фонд, Сполучені Штати Америки, Велика Британія й Італія (рис. 1.1). Причому остання переказала кошти в Україну фактично через кілька днів після початку російської агресії.

Частка грантів у іноземній фінансовій допомозі

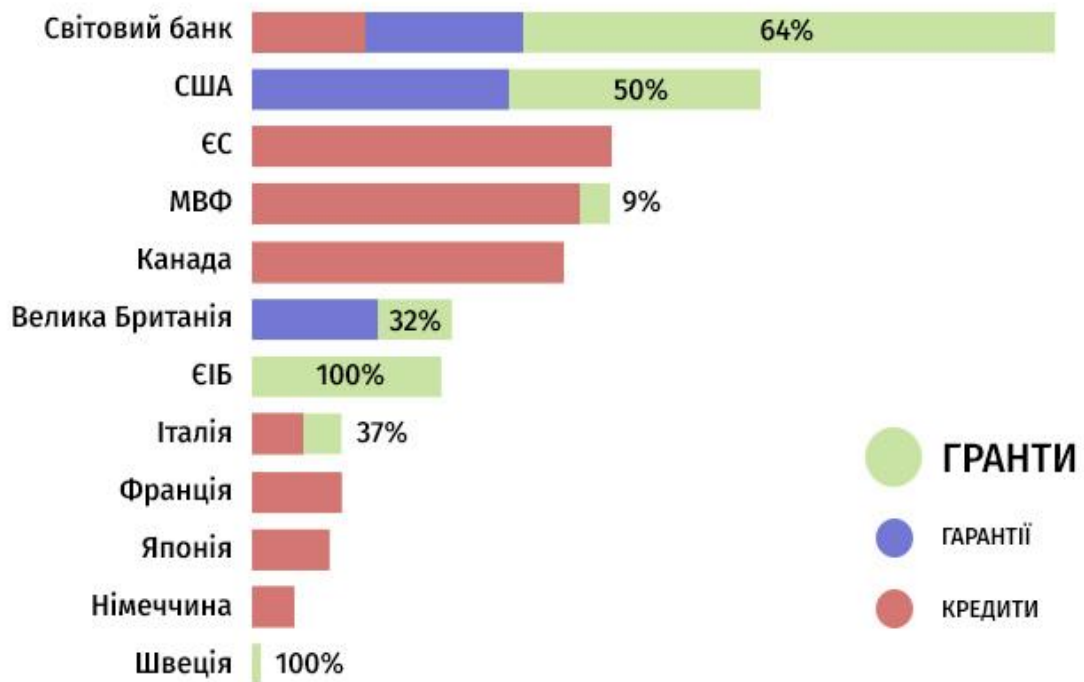

Рис. 1.1. Структура фінансової допомоги Україні від іноземних партнерів за основними її формами на початку повномасштабної війни [40]

Гарантії, як важливу форму іноземної фінансової допомоги, на початку повномасштабного вторгнення задекларували три стратегічних партнери: Світовий банк, Сполучені Штати Америки і Велика Британія. Водночас «від низки країн, у тому числі від двох останніх, фінансова допомога надходить до українського бюджету повільно. Однак вони, як і Японія, яка теж входить до цього переліку, надають значну військову допомогу. Цього не можна сказати про Німеччину. Вона не тільки ніяк не наважиться надати Україні важку техніку, а й пасе задніх за обсягами обіцяної фінансової підтримки» [40], - стверджують вітчизняні експерти.

Решта міжнародної фінансової допомоги надходить в Україну у формі кредитів. Причому тут доцільно виокремити «Польщу, центральний банк якої відкрив своп-лінію на 1 млрд дол, що підвищило стійкість НБУ. З одного боку,

значна частка кредитного фінансування (у формі позик та гарантій) є позитивним сигналом. Це означає, що кредитори вірять у перемогу України. Ніхто б не кредитував країну, що ось-ось зникне з політичної карти світу. З іншого боку, кредити рано чи пізно доведеться повертати. Це ляже додатковим тягарем на плечі нації, що буде зайнята повоєнною відбудовою держави» [40], - небезпідставно застерігають фахівці.

Скажімо, «у 2023 році зовнішнє офіційне фінансування досягло 37,0 млрд дол. порівняно з 2022 роком (31,1 млрд дол.). Основними кредиторами для України стали Світовий банк, МВФ, уряд Великобританії, Канади, Франції, Нідерландів. Якщо говорити про відсоткове співвідношення кредитів та грантів, то 46 % від зовнішнього фінансування – це гранти, а 54 % – кредитні кошти» [16]. Відтак переконані, що українському уряду варто намагатися збільшувати частку грантових ресурсів у структурі міжнародної фінансової допомоги задля пошуку можливостей для повоєнного відновлення України, позаяк зростання частки зовнішніх кредитів (нехай навіть і пільгових) все рівно призводитиме до підвищення рівня боргової залежності України від міжнародних партнерів.

Звісно, міжнародна фінансова підтримка є надзвичайно важливою для України в сучасних умовах, позаяк саме вона забезпечила стійкість фінансової системи держави і здатність вітчизняного уряду миттєво реагувати на воєнні виклики та загрози на початковому етапі ведення війни. Проте варто розуміти, що сама по собі така допомога – це лише своєрідний «місток» до подальшої розбудови економічних відносин у нових, воєнних реаліях. Тож уже зараз відповідним урядовим структурам слід терміново переглянути прогнози щодо потенційних надходжень міжнародної фінансової допомоги у всіх її формах і проявах, скоригувати бюджетні видатки на перспективу та сформувати вектори перетворення функціоналу держави на такий, що максимально відповідатиме вимогам воєнного часу та ймовірним післявоєнним викликам. Адже скільки б фінансової допомоги не надходило від партнерів України, потрібно пам'ятати

про те, що бездіяльність у цій сфері становитиме прямі ризики для післявоєнного відновлення країни.

1.2. Організаційне та нормативно-правове забезпечення фінансової підтримки України в умовах повномасштабної війни

З початку повномасштабної російської агресії Україна отримала величезну фінансову підтримку від наших міжнародних партнерів з усього світу. У свою чергу, «це дало змогу Україні наростити обсяг державних видатків з \$55 млрд у 2021-му до \$82 млрд у 2022 році та до \$98 млрд за підсумками 2023-го» [47].

Звісно, колосальне значення іноземної фінансової підтримки нашої держави у такі важкі часи складно переоцінити. Адже саме підтримка прогресивної міжнародної спільноти дала змогу підтримати українську економіку, забезпечила зростання її золотовалютних резервів, стабілізувала ситуацію на вітчизняному валютному ринку та зробила можливим подальше безперебійне фінансування соціальної сфери держави.

Неабияке значення у стабілізації національної економіки відіграло вчасно сформоване та ефективно реалізоване нормативно-правове й інституційно-організаційне забезпечення надання фінансової допомоги Україні з початку та упродовж усієї війни. Досягти таких хороших результатів вдалося, не в останню чергу, й завдяки доволі оперативним, хоча й непопулярним рішенням українського уряду, спрямованим передусім на стабілізацію національної економіки.

Тож, коли розпочалося повномасштабне російське вторгнення, Національний банк України суттєво спрямував власні зусилля насамперед на подолання панічних настроїв серед населення, на збереження доволі великої довіри українців до вітчизняної банківської системи, що дало змогу стримати різке падіння курсу національної валюти. При цьому основні рішення

Національного банку України стосувалися передовсім забезпечення безперебійної роботи усієї вітчизняної банківської системи, стримування досить вірогідної девальвації гривні та стримування відпливу капіталів за межі України, і що найважливіше – це миттєве прийняття рішень, що свого часу захистили економіку України від руйнівних наслідків.

З-поміж ключових рішень головних інституцій у сфері фінансів (зокрема, Національного банку України й Міністерства фінансів), що сприяли стабілізації фінансової системи України, насамперед виокремимо такі:

різке обмеження зняття готівки до 100 тис. грн на добу для усіх громадян (окрім, звісно ж, юридичних осіб, що виконували мобілізаційні плани, та фізичних осіб, котрим загрожувала російська окупація;

чітка фіксація курсу гривні по відношенню до іноземних валют станом на 24 лютого 2022 року та його пізніше коригування на 25 відсотків;

заборона вільного продажу іноземної валюти (тобто банківські установи могли продавати іноземну валюту тільки у тому обсязі, у якому її придбали;

жорсткий мораторій на будь-які транскордонні перекази (крім тих, котрі здійснюються від імені держави;

заборона на будь-яке нарахування пені та штрафів через несплачені у визначений термін кредити;

збільшення облікової ставки НБУ із 10 до 25 відсотків;

максимальне спрямування зусиль на залучення фінансової допомоги від іноземних партнерів;

залучення тимчасово вільних коштів українців шляхом продажу так званих «військових облігацій», що дало змогу мобілізувати значні ресурси на фінансування потреб Збройних сил України.

В результаті таких дій фінансова система України виявилася доволі стійкою і адаптованою до умов воєнного стану. Звісно, стверджувати, що в умовах повномасштабної війни вітчизняна економіка продемонструвала певне зростання не можна, однак у цих складних умовах певним чином вдалося уникнути й стрімкого її падіння, що надзвичайно важливо в умовах війни.

Слід також акцентувати, що упродовж дії воєнного стану Міністерство фінансів України поступово підвищувало дохідність за окремими гривневими цінними паперами (скажімо, до 16% річних) та усіма доларовими облігаціями внутрішньої державної позики (до 4,5% річних). При цьому ставки за трьохмісячними гривневими військовими облігаціями та за облігаціями внутрішньої державної позики, номінованими у євро, не змінювалися із самого початку випуску цих цінних паперів, будучи на рівні 9,5% і 2,5% річних відповідно.

Стосовно бюджетно-податкової сфери зазначимо, що вона, безумовно, зазнала суттєвих втрат. Так, бюджети України недоотримали надходжень значного обсягу коштів через окупацію певних територій, а відтак і припинення діяльності великої кількості вітчизняних підприємств. При цьому більш-менш стабілізувати ситуацію вдалося саме завдяки українському великому бізнесу, котрий одразу ж відгукнувся на прохання перерахувати авансом свої податкові платежі.

Для підтримки вітчизняного бізнесу, який є основним платником податків до бюджетів різних рівнів, була організована масштабна програма релокації (тобто переміщення) таких підприємств у більш безпечні місця на території України. Такі заходи сприяли продовженню діяльності релокованих підприємств (понад 500 одиниць), дало змогу створити нові робочі місця й продовжувати діяльність та сплачувати податки.

У цей час Україна також запровадила низку програм, спрямованих на фінансову підтримку вітчизняного бізнесу, зокрема й через отримання ним міжнародних грантів, пільгових кредитів, співфінансування на засадах державно-приватного партнерства.

Важливо акцентувати, що 15 квітня 2022 року Рада Національного банку України ухвалила Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану, котрі діятимуть до нормалізації чинної ситуації. Цей документ зокрема передбачав такі важливі речі:

фінансування з боку НБУ лише критичних видатків уряду і якомога швидку відмову від цього інструменту у майбутньому задля уникнення високого рівня інфляції, ймовірного зменшення довіри до регулятора, ускладнення процесу євроінтеграції України і потенційної співпраці із міжнародними фінансовими інституціями;

збереження інституційної, фінансової й операційної незалежності Національного банку України задля належного виконання ним своїх функцій;

постійну підтримку стабільної роботи вітчизняної банківської системи;

активну протидію російській агресії безпосередньо на фінансовому фронті держави;

сприяння розв'язанню проблем українців, що шукали тимчасового притулку за кордоном;

активне сприяння залученню зовнішнього фінансування та упровадження намірених реформ в Україні.

Задля убезпечення та захисту громадян України від стрімкого зростання цін на найбільш необхідні товари і послуги податковим органам було надано право на здійснення контролю і регулювання ціноутворення на весь період воєнного стану в країні. Вітчизняна бюджетна сфера миттєво переорієнтувалася на воєнні цілі та продовжувала фінансувати найнеобхідніші соціальні видатки, пов'язані із підтриманням життєдіяльності населення.

Звісно ж, величезний бюджетний дефіцит уряду вдалося подолати завдяки швидкому надходженню міжнародної фінансової допомоги від партнерів України. Скажімо, після початку повномасштабного вторгнення надходження іноземної фінансової допомоги дало змогу покрити понад половину сукупних витрат українського бюджету. Зокрема, до фінансової підтримки України долучилися низка міжнародних фінансових організацій і уряди дружніх країн, з-поміж котрих Канада, Сполучені Штати Америки, Італія, Велика Британія. Тож, на думку фахівців, саме активне зовнішнє фінансування стало одним із найвагоміших факторів забезпечення макроекономічної стабільності в Україні.

При цьому слід наголосити не лише на активному надходженню фінансових ресурсів до України, але й на низці важливих дипломатичних кроки, зроблених українською владою у цій сфері. Таким чином, надана Україні допомога дозволила продовжити безперебійне надання необхідних послуг населенню і допомогла зменшити значні людські й економічні втрати, спричинені повномасштабною війною.

Необхідно також зазначити, що незважаючи на суттєві ускладнення і критичні ситуації у вітчизняній бюджетній системі, Україна все ж продовжувала виконувати взяті на себе боргові зобов'язання, для чого був створений Фонд обслуговування і погашення державного боргу. Пізніше Україна домоглася відстрочення погашення своїх боргів (постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2022 № 805 «Про здійснення у 2022 році правочинів з державним боргом»), що дозволило країні уникнути дефолту. Зокрема, відстрочення боргових зобов'язань України за облігаціями зовнішньої державної позики й державними деривативами дало можливість у найближчі два роки заощадити понад 5 млрд дол. США і спрямувати їх на фінансування нагальних оборонних та соціальних потреб країни. А наприкінці грудня 2023 року були підписані «зміни до Меморандуму про взаєморозуміння щодо припинення виплат за державним та гарантованим державою боргом із групою офіційних кредиторів з країн G7 та Паризького клубу. Це добровільне призупинення виплати боргу є частиною пакету міжнародної підтримки на суму \$122 млрд, наданою партнерами України. Виплати за офіційним боргом України призупинено до кінця березня 2027 року» [46].

Окрім міжнародної фінансової допомоги, що надходить ззовні від іноземних партнерів, надзвичайно важливою складовою фінансової підтримки держави в період повномасштабної війни, на нашу думку, є і її внутрішня складова, тобто допомога, корту надають безпосередньо самі українці у боротьбі із ворогом. Тож у контексті тематики дослідження важливим, на наш погляд, було прийняття постанови Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 року № 953 «Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах

воєнного стану» [14], яка сформувала єдину систему реєстру і розподілу гуманітарної допомоги в Україні та запрацювала з 1 грудня 2023 року. І хоча з боку окремих волонтерів та волонтерських організацій прозвучало багато критики на адресу цієї законодавчої ініціативи, все ж вважаємо, що вона відіграла важливу роль у систематизації та впорядкуванні волонтерського руху в Україні, позаяк здійснила запуск єдиної електронної системи, у якій реєструють усі дані про ввезення і розподіл гуманітарних вантажів.

Таким чином, можемо стверджувати, що в складних соціально-економічних та військово-політичних реаліях, пов'язаних із повномасштабним російським вторгненням, українській владі разом із міжнародними партнерами вдалося за допомогою низки законодавчих та організаційних заходів не лише не допустити краху національної економіки та втримати її «на плаву», але й закласти міцний фундамент для поступового виходу економіки із кризи та налагодження її нормального функціонування в умовах воєнного стану.

Висновки до розділу 1

В умовах повномасштабної війни фінансова допомога Україні є важливою складовою у її боротьбі із ворогом. Основними формами фінансової підтримки України в умовах сучасної війни стали кошти, залучені за допомогою військових облігацій, кредити від міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити, отримані на підставі угод із урядами інших держав, та численні гранти.

Неабияку роль у стабілізації української економіки відіграло вчасно сформоване й ефективно зреалізоване нормативно-правове та інституційно-організаційне забезпечення надання фінансової допомоги Україні з початку війни, зокрема й оперативні, а подекуди і непопулярні рішення уряду, спрямовані передусім на стабілізацію економічної ситуації в країні.

РОЗДІЛ 2

ПРАГМАТИКА НАДАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЇЇ БОРГОВОЇ БЕЗПЕКИ

2.1 Аналіз надходження фінансової допомоги Україні від міжнародних партнерів

Передусім зазначимо, що в умовах війни надзвичайно актуальним є питання покриття невідкладних потреб держави у фінансових ресурсах, які вона може залучати з різних джерел. Так, після початку повномасштабного російського вторгнення основними джерелами покриття фінансових потреб України стали: друк гривні Національним банком України – 11,7 млрд. дол. США; допомога від США та ЄС – відповідно 10,0 і 7,4 млрд. дол. США; на усі інші країни припадали такі суми: Канада – 1,5 млрд. дол. США, Німеччина – 1,4 млрд. дол. США, Велика Британія – 1,1 млрд. дол. США, інші країни – 1,5 млрд. дол. США (рис. 2.1).

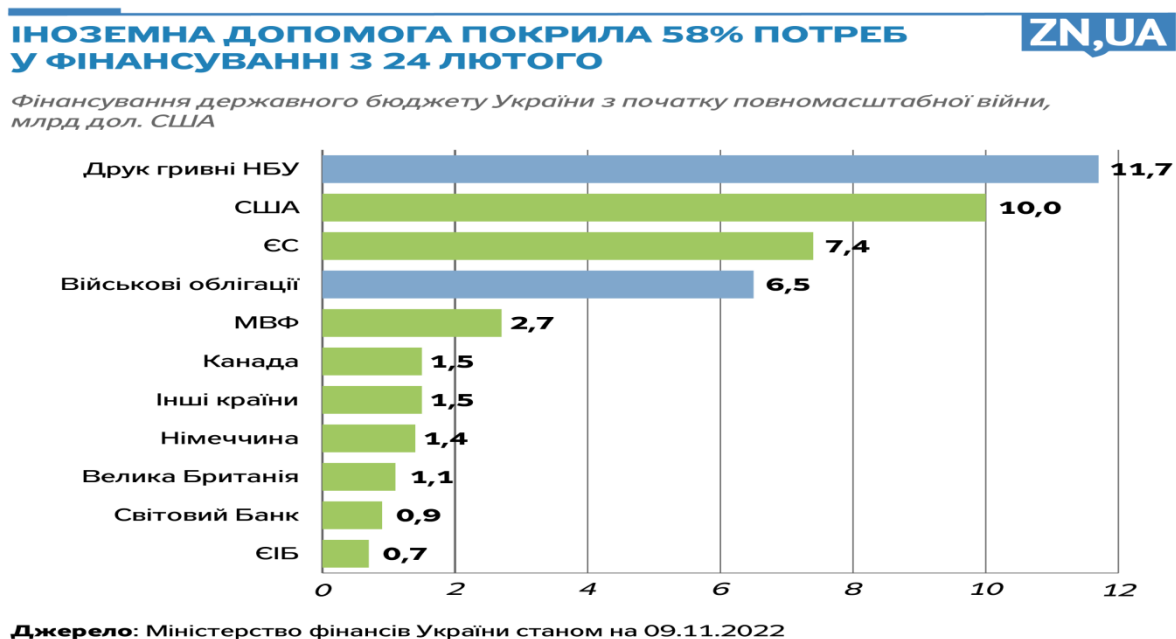

Рис. 2.1. Структура джерел фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни, млрд. дол. США [39]

Виходячи із наведених даних, можемо стверджувати про лідируючу роль саме США і ЄС у цьому процесі. Важливим і доволі специфічним та неординарним інструментом покриття фінансових потреб України в умовах війни став випуск військових облігацій (6,5 млрд. дол. США), як досить ефективний інструмент залучення коштів.

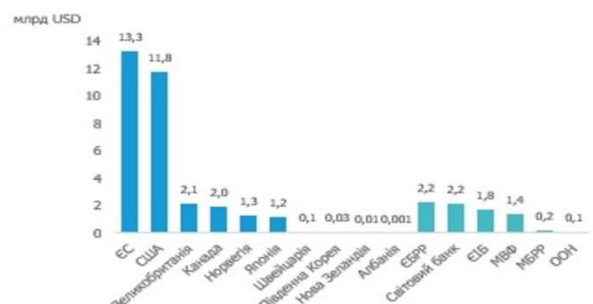
Як було зазначено вище, після початку неспровокованого російського вторгнення на територію України низка лідерів провідних країн світу та міжнародних фінансових організацій почали активно підтримувати країну, оголосивши про негайне надання суттєвої військової, гуманітарної і фінансової допомоги. Відтак вагоме місце серед джерел фінансування України посіла допомога найбільш впливової фінансової організації світу, зокрема Міжнародного Валютного Фонду – 2,7 млрд дол. США, а також Європейського Інвестиційного Банку – 0,7 млрд. дол. США і Світового банку – 0,7 млрд. дол. США. Важливість підтримки України цими структурами полягає у тому, що їхня допомога Україні свідчить про впевненість цих установ у платоспроможності країни та є сигналом для інших країн й різноманітних фінансових установ світу щодо того, що вони можуть здійснювати підтримку України, і що це є світовим трендом.

На рис. 2.2 подано детальнішу інформацію щодо заявленої міжнародної фінансової допомоги за типами донорів та географією надходження.

Структура заявленої міжнародної фінансової допомоги за типами донорів

Географічна структура заявленої міжнародної фінансової допомоги

Джерело: Kreston Ukraine за даними з відкритих джерел

Рис. 2.2. Структура заявленої міжнародної фінансової допомоги Україні за типами донорів та географією надходження на початку війни [38]

Зокрема, з 39,5 млрд дол США допомоги у процентному співвідношенні на допомогу від окремих країн припадає 80%, а на допомогу від різних міжнародних фінансових організацій – 20%. Знову ж таки, як і на попередньому рисунку, географічний розподіл надходження допомоги свідчить про лідируючу роль ЄС (13,3 млрд дол) і США (11,8 млрд дол). Серед країн-лідерів надання Україні фінансової підтримки також є Норвегія (1,3 млрд дол), Японія (1,2 млрд дол), Швейцарія (0,1 млрд дол), Південна Корея (0,03 млрд дол), Нова Зеландія (0,01 млрд дол), Албанія (0,01 млрд дол).

Серед світових фінансових установ, поряд з МВФ і ЄІБ, про які уже згадувалося вище, на рис. 2.2 виокремлено також фінансування й від таких міжнародних фінансових структур як ЄБРР (2,2 млрд дол), МБРР (0,2 млрд дол) і такої авторитетної організації як ООН (0,1 млрд дол).

Тож така широка географія надходження фінансової допомоги дозволяє Уряду України із впевненістю дивитись у майбутнє у сенсі залучення зовнішніх джерел до фінансування видатків державного бюджету України.

На рис. 2.3 вмокремлено також такий важливий аспект у наданні фінансової допомоги Україні, як суми допомоги, що уже надійшла до країни, і суми допомоги, що уже виділена, проте не передана до України. Дані рис. 2.3 свідчать, що лише кошти ЄС (1397 млн дол), ЄІБ (703 млн дол), Франції (331 млн дол), Німеччини (161 млн дол) та Швеції (50 млн дол) у повному обсязі надійшли до України. Проте з більшості країн фінансування, яке надійшло, є значно меншим від заявлених сум допомоги. А Японія взагалі суму у розмірі 300 млн дол ще не передана на потреби України. Проте переконані, що ці кошти будуть передані на потреби України, і їх все ще можна вважати своєрідним резервом такої допомоги.

Узагальнено заявлена фінансова допомога та її фактичні надходження у розрізі основних країн і міжнародних фінансових організацій зображені на рис. 2.4. Так, із 31,7 млрд. дол. заявленої міжнародної фінансової допомоги від різних країн, фактичні надходження склали 10,4 млрд. дол., а з-поміж допомоги міжнародних організацій цей показник відповідно склав 7,8 і 3,5 млрд. дол. США

ТОП донорів фінансової допомоги Україні

млн USD

● Фінансування, що вже надійшло ● Виділене, але не передане фінансування

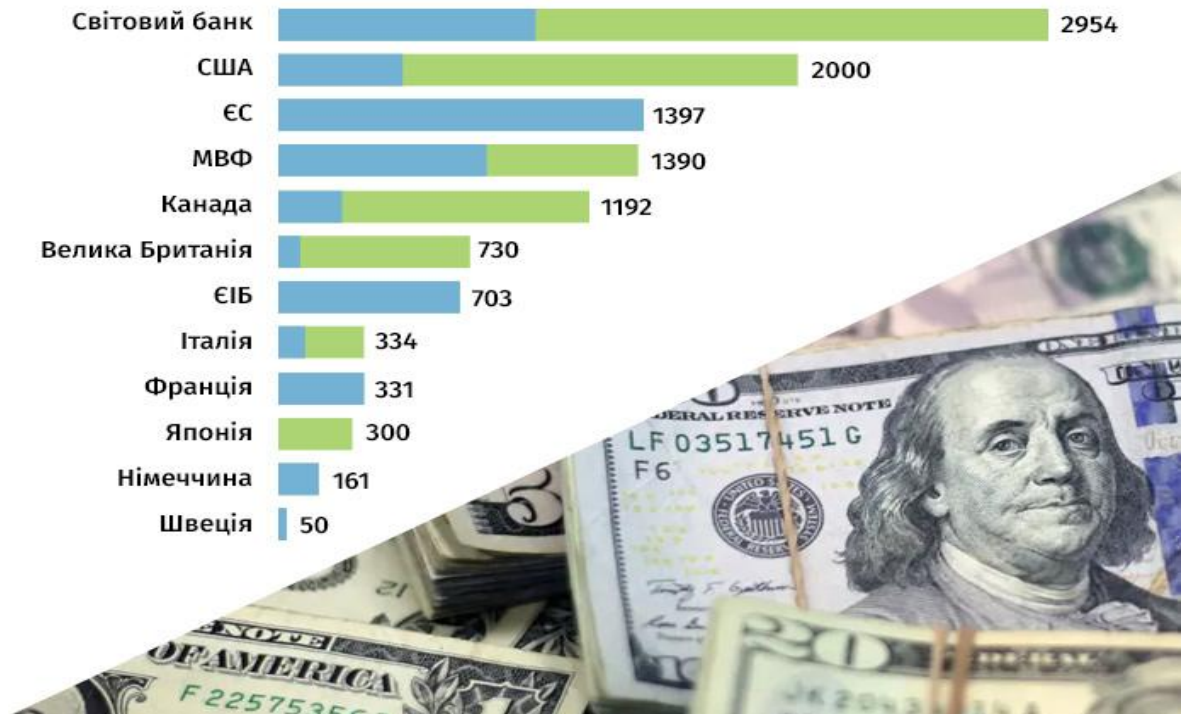
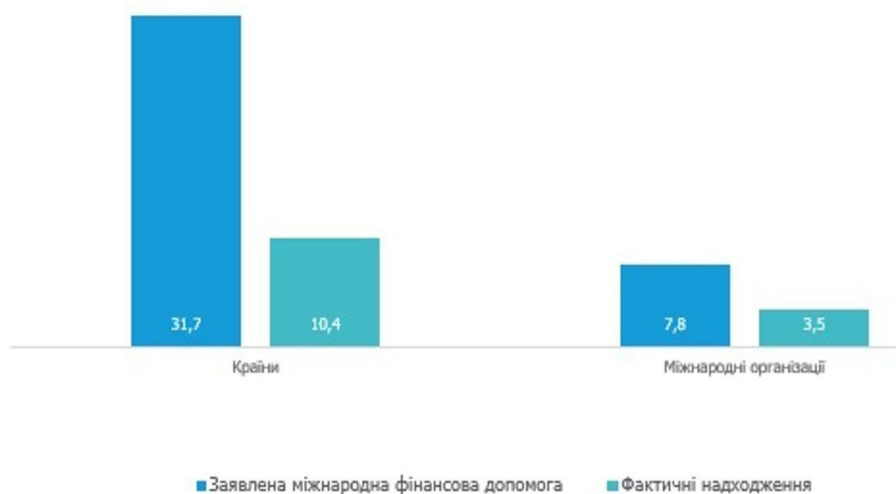

Рис. 2.3. ТОП-донори фінансової допомоги Україні за надходженням фінансування з початку повномасштабної війни, млн. дол. США [40]

Заявлена фінансова допомога та фактичні надходження

млрд USD

Джерело: Kreston Ukraine за даними з відкритих джерел

Рис. 2.4. Заявлена фінансова допомога Україні та її фактичні надходження у розрізі основних країн і міжнародних фінансових організацій [38]

Знову ж таки, доцільно вважати, що вся заявлена допомога надійде, зважаючи на можливість іміджевих втрат у випадку невиконання міжнародними партнерами своїх фінансових зобов'язань перед Україною.

Важливим аспектом нашого дослідження є не лише абсолютна сума міжнародної фінансової допомоги, але й те, у які сфери життєдіяльності країни вона буде спрямована (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Структура фактичних надходжень фінансової допомоги Україні за напрямками та основними інструментами такої допомоги з початку повномасштабної війни [38]

Так, із 13,8 млрд. дол. США 44% коштів було спрямовано на гуманітарну допомогу, 48% – на збереження макроекономічної стабільності і лише 8% – на фінансування військового сектору. Причому це здійснювалось за допомогою таких інструментів як пільгова позика (15%), кредит (44%) і гранти (41%) (рис. 2.5). Безумовно, що в Україні на даний момент найбільша зацікавленість існує в отриманні коштів за допомогою таких інструментів як гранти і пільгові позики.

Частку грантів в іноземній фінансовій допомозі характеризують дані рис. 2.6. Зокрема, повністю за рахунок грантів надходить допомога від ЄІБ і такої країни як Швеція. На рівні 64% і 50% у вигляді грантів надходить допомога від Світового банку і США відповідно. В інших країнах цей показник коливається в межах від 32% у Великобританії до 37% в Італії та 9% у МВФ. Багато країн

надають допомогу лише у формі кредитів. Зокрема, це стосується Франції, Японії, Німеччини, Канади, ЄС. Деякі країни застосовують такий інструмент надання допомоги як гарантії – США, Велика Британія та Світовий банк як міжнародна фінансова структура.

Частка грантів у іноземній фінансовій допомозі

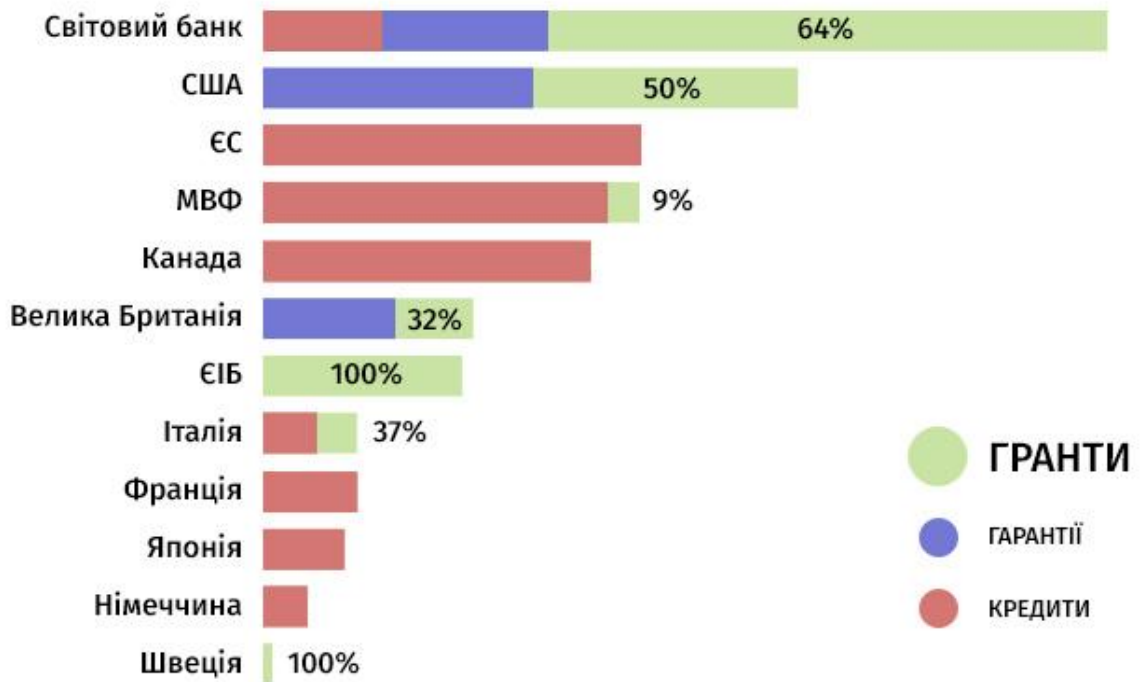

Рис. 2.6. Частка грантів у структурі міжнародної фінансової допомоги Україні з початку повномасштабної війни [40]

Принагідно зауважимо, що рисунок 2.6 базується на застосуванні відносних показників, що не дає комплексної уяви все таки про чіткі розміри фінансової допомоги від кожної з країн чи міжнародних організацій в абсолютних величинах (скажімо, доларах США). Тож дані таблиці 2.1 саме абсолютні обсяги грантів від країн-партнерів і демонструють.

Цілком зрозуміло, що суми наданої фінансової допомоги напряду залежать від економічної спроможності тієї чи іншої країни, від взаємовідносин між країнами, а також ставленні країн до акту агресії проти України.

Таблиця 2.1

Обсяги безповоротної фінансової допомоги Україні від міжнародних партнерів
з початку повномасштабної війни, млн. дол. США [41]

№ з/п	Країни	Сума безповоротної допомоги
1.	Албанія	1,0
2.	США	8 490
3.	Литва	5,0
4.	Велика Британія	124,0
5.	Латвія	5,0
6.	ЄС	615,0
7.	Австрія	11,0
8.	Норвегія	22,0
9.	Данія	23,0
10.	Італія	330,0
11.	Німеччина	970,0

Важливо наголосити, що із самого початку війни Україна отримала 10,6 млрд доларів грантів, з цієї суми найбільша частка припадає на таку країну як США – 8,5 млрд доларів, причому 8,5 млрд доларів, було виділено через Світовий банк в рамках проекту «Підтримка державних витрат щодо забезпечення сталого державного управління в Україні». Наступною країною із найбільшим обсягом грантів є Німеччина (970 млн доларів), потім – ЄС (615 млн доларів), Італія (330 млн доларів), Велика Британія (124 млн доларів),

Стосовно загального обсягу фінансування бюджету у 2023 році зазначимо, що воно склало суму 58,0 млрд дол США або 2128 млрд грн. Говорячи про розподіл цих коштів щодо джерел отримання, відмітимо, що найбільше коштів надійшло від країн ЄС – 19 530 млн дол США, потім – від застосування такого інструменту залучення коштів як ОВДП – 15 482 млн дол. Від США надійшло 10 950 млн дол., МВФ – 4 475 млн дол., Японії – 3 626 млн дол., Канади – 1 757 млн дол., Великої Британії – 998 млн дол., Світового банку – 660 млн дол. На частку інших країн припали суми від 190 млн дол (Норвегія) до 0,1 млн дол (Естонія). Знову ж акцентуємо, що суми міжнародної фінансової допомоги тісно корелюють із економічними спроможностями тієї чи іншої країни, їхнім ставленням до війни в Україні, а також місця і ролі у світовій економічній системі.

Якщо ж порівнювати отримані суми у 2022 і 2023 роках, то практично по всіх джерелах і напрямках такої допомоги можна спостерігати їх різнонаправленість: ЄС – 7961 і 19 530 млн дол відповідно (збільшення); США – 11 980 і 10 950 млн дол відповідно (зменшення); МВФ – 2693 і 4475 млн дол відповідно (збільшення); Японія – 581 і 3626 млн дол відповідно (збільшення); Канада – 1889 і 1757 млн дол відповідно (зменшення); Світовий банк – 1385 і 660 млн дол відповідно (зменшення); Велика Британія – 1040 і 998 млн дол відповідно (зменшення); Німеччина – 1584 і 105 млн дол відповідно (зменшення); Норвегія – 21 і 190 млн дол відповідно (збільшення); Бельгія – 5 і 3 млн дол відповідно (зменшення); Ісландія – 0,5 і 2 млн дол відповідно (збільшення).

Принагідно зазначимо, що де-які країни-партнери у 2023 році перестали фінансувати потреби України (до таких належить Данія, Швеція, Франція, Італія, Нідерланди, Латвія, Австрія, Албанія). У той же час, багато країн у 2023 році, навпаки, у порівнянні з 2022 роком, надали посильну фінансову допомогу (це, зокрема, Ірландія, Естонія, Фінляндія, Швейцарія, Іспанія). Проте загалом міжнародна фінансова допомога у 2023 році зросла у порівнянні з 2022 роком: на 42 479 млн дол і 31 095 млн дол відповідно.

Якщо ж вести мову про 2023 рік, то в цей час основними джерелами фінансування державного бюджету були військові облігації, двосторонні кредити і гранти (рис. 2.8). Географічний розподіл цих фінансових інструментів свідчить, що найбільша сума двосторонніх кредитів і грантів була отримана від ЄС – 19 530 млн дол або 714 810 млн грн; МВФ – 4 475 млн дол або 164 012 млн грн; Японії (гарантія і 233 млн дол. грант) – 3 626 млн дол 134 262 млн грн; Іспанія (грант і 43 млн євро гарантії); Канада – 1757 млн дол або 64 235 млн грн; Велика Британія (гарантія) – 998 млн дол або 36 269 млн грн; Світовий банк – 660 млн дол або 24 142 млн грн.

Джерела фінансування загального фонду державного бюджету у 2023 році¹

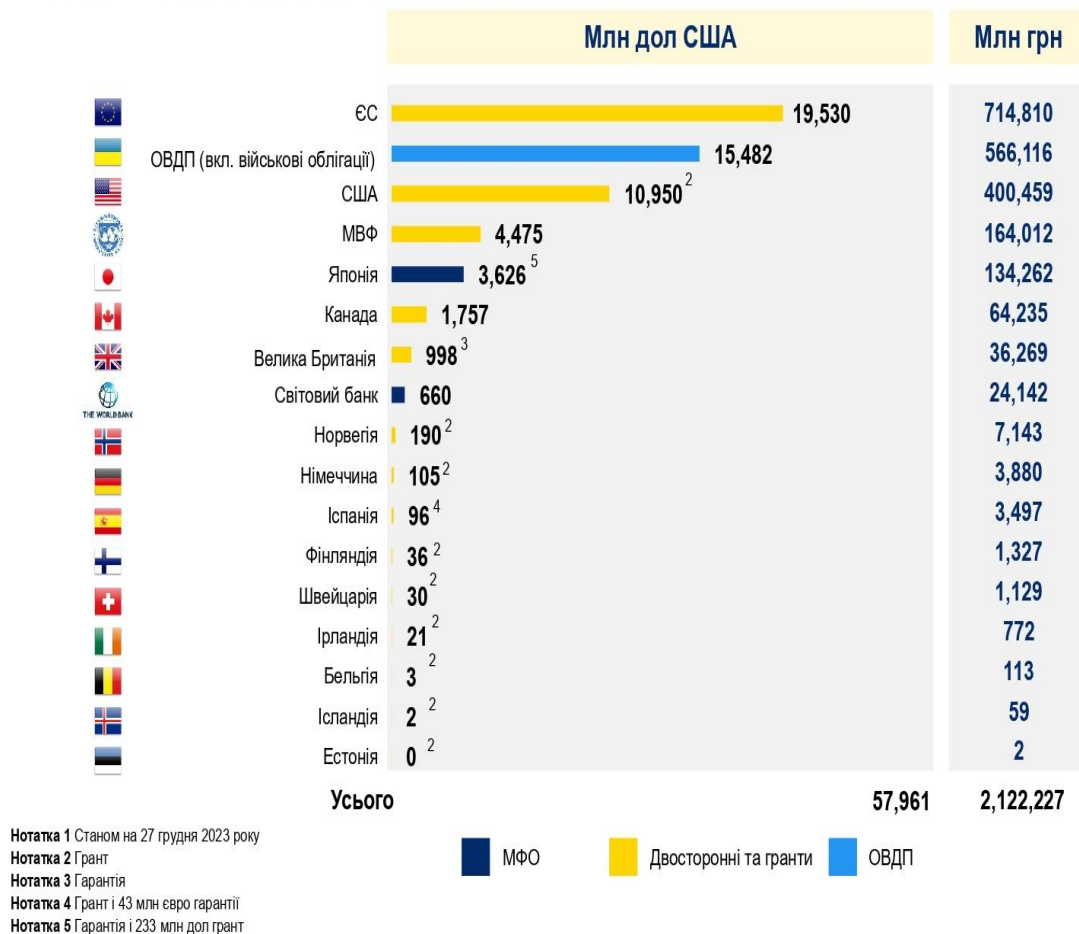

Рис. 2.8. Джерела фінансування загального фонду державного бюджету України у 2023 році [45]

Тож можемо стверджувати, що такі країни як Німеччина, Іспанія, Фінляндія, Швейцарія, Ірландія, Бельгія, Ісландія, Бельгія, Естонія надали допомогу виключно у формі грантів, що, звісно ж, для України є найбільш вигідним варіантом. А найбільшим гранодавачем були США (10950 млн дол або 400 459 млн грн).

Загалом же Україна у наступному 2024 році очікує отримати від міжнародних партнерів приблизно стільки ж фінансової допомоги, як і у попередньому році – понад 40 млрд дол. Проте, на відміну від попереднього року, наразі в українського уряду немає твердих гарантій, що такі кошти вчасно надійдуть.

2.2. Оцінювання впливу обсягів іноземної фінансової допомоги на боргову безпеку України

Безперечно, фінансова допомога, яку Україні надають міжнародні фінансові організації та уряди інших країн, певним чином може впливати і на боргову безпеку держави, позаяк значна частка такої допомоги надходить у формі кредитів (нехай навіть і пільгових), які рано чи пізно прийдеться повертати, сплачуючи додаткові кошти за користування ними. Тож проаналізуємо вищезначені процеси більш детальніше.

Насамперед зазначимо, що в Україні упродовж останнього десятиріччя спостерігалася постійне зростання державного боргу (табл. 2.2). Так, починаючи з 2009 року до 2023 року сумарний державний борг зріс із 316 885 млн грн. (2009 рік) до 5 519 484 млн грн, (2023рік), причому приріст по зазначених роках характеризувався доволі великим діапазоном – від 1,3% (26 953 млн грн) у 2018 році до 88,4% (516 450 млн грн) у 2014 році. Примітно, що у 2019 році навіть спостерігався від'ємний показник приросту державного боргу України (-7,9%).

Таблиця 2.2

Динаміка державного боргу і ВВП України у 2009-2023 рр., млн. грн. [15]

Державний борг – усього				Валовий внутрішній продукт				Державний борг / ВВП
на 31.12.2009	316 885	Приріст		за 2009	913 345	Приріст		34.7%
на 31.12.2010	432 235	115351	36.4%	за 2010	1 082 569	169224	18.5%	39.9%
на 31.12.2011	473 122	40886	9.5%	за 2011	1 316 600	234031	21.6%	35.9%
на 31.12.2012	515 511	42389	9.0%	за 2012	1 408 889	92289	7.0%	36.6%
на 31.12.2013	584 114	68604	13.3%	за 2013	1 454 931	46042	3.3%	40.1%
на 31.12.2014	1 100 564	516450	88.4%	за 2014	1 566 728	111797	7.7%	70.2%
на 31.12.2015	1 572 180	471616	42.9%	за 2015	1 979 458	412730	26.3%	79.4%
на 31.12.2016	1 929 759	357579	22.7%	за 2016	2 383 182	403724	20.4%	81.0%
на 31.12.2017	2 141 674	211916	11.0%	за 2017	2 982 920	599738	25.2%	71.8%
на 31.12.2018	2 168 627	26953	1.3%	за 2018	3 558 706	575786	19.3%	60.9%
на 31.12.2019	1 998 275	-170352	-7.9%	за 2019	3 974 564	415858	11.7%	50.3%
на 31.12.2020	2 551 936	553660	27.7%	за 2020	4 194 102	219538	5.5%	60.8%
на 31.12.2021	2 671 828	119892	4.7%	за 2021	5 459 574	1265472	30.2%	48.9%
на 31.12.2022	4 071 683	1399856	52.4%	за 2022	5 191 028	-268546	-4.9%	78.4%
на 31.12.2023	5 519 484	1447801	35.6%	за 2023	6 537 825	+1346797	+25.9%	84.4%

Стосовно ВВП зазначимо, що його зростання характеризувалось динамікою від 3,3% або 1 454 931млн грн (2013 рік) до 30,2% або 5 459 574 млн грн. (2021 рік), а у воєнному 2022 році, зі зрозумілих причин, спостерігався його від’ємний показник (-4,9%).

Відповідно, за аналізований нами період співвідношення державного боргу до ВВП теж відповідно мало різне значення: від найнижчого у 2009 році (34,7%) до найвищого у 2023 році (84,4%), що, знову ж таки, пояснюється фактором війни. У 2022 році так само цей показник був високим – 78,4%.

Загалом у структурі державного та гарантованого боргу України найбільшу питому вагу займають запозичення від МФО та ЄС – 32,9 млрд грн.; ОВДП 5+ років – 27 млрд грн. і ОВДП 1-5років – 9,6 млрд. грн.; ОВДП до року – 2,6 млрд грн; єврооблігації – 24,3 млрд грн.; МВФ – 16,5 млрд грн., а всі інші суб’єкти та інструменти мають суми, менші 10 млрд грн.: іноземні уряди – 6,8

млрд грн.; іноземні банки – 2,7 млрд грн.; внутрішній гарантійний борг – 1,9 млрд грн. (рис. 2.9).

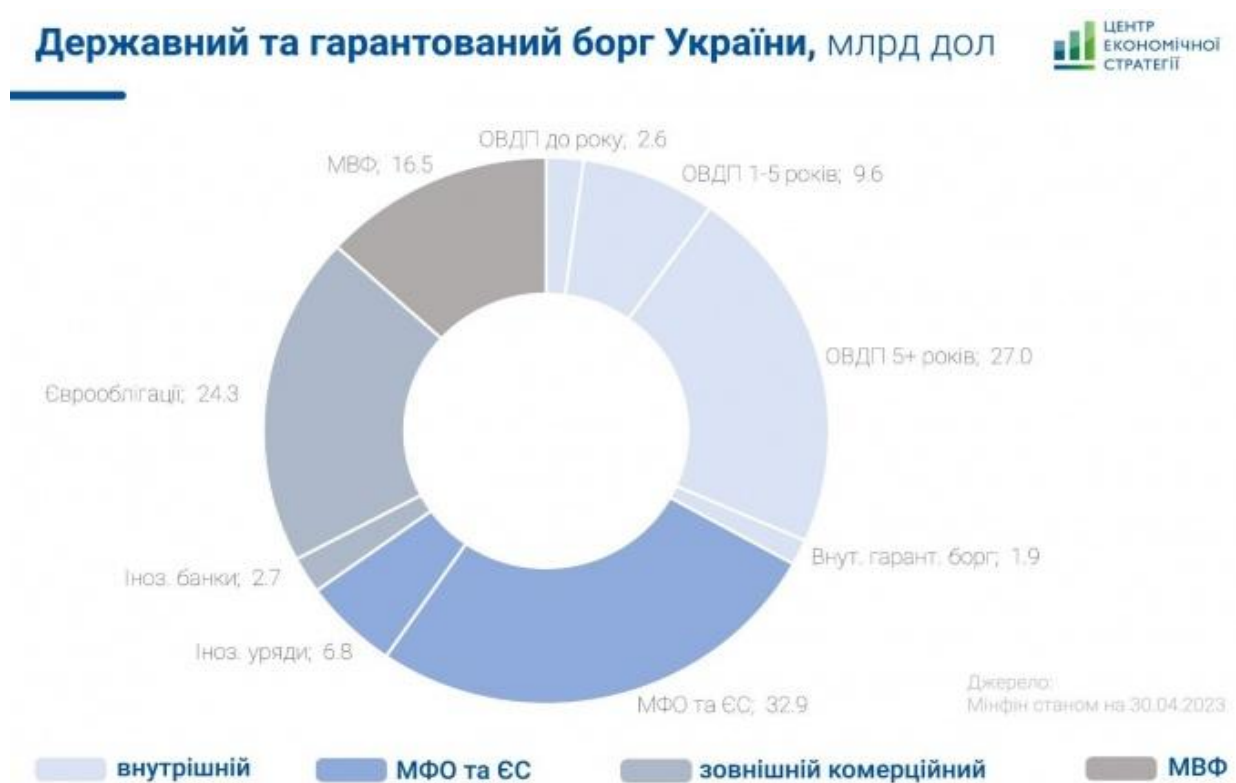

Рис. 2.9. Структура державного та гарантованого боргу України у розрізі основних кредиторів та інструментів з початку повномасштабної війни [43]

Якщо ж проаналізувати структуру державного боргу України безпосередньо у розрізі основних кредиторів (рис. 2.10), то найбільша питома вага (51,5%) припадає на міжнародні фінансові організації та уряди іноземних держав; цінні папери, які були випущені на внутрішньому ринку (28,9%) і на зовнішньому ринку (16,7%) та позики, які були отримані від комерційних банків і інших фінансових установ (2,9%).

Аналіз структури боргу у розрізі валют показав, що лєвова частка державного боргу України була сформована у євро (32,3%), доларах (26,2%) та гривнях (27,2%). На інші валюти (фунт стерлінгів, японська єна та канадський долар) припало 2,9%, а на такий специфічний платіжний засіб МВФ як спеціальні права запозичення – 11,3% (рис. 2.11).

БІЛЬШІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ТА ГАРАНТОВАНОГО БОРГУ СТАНОВЛЯТЬ ПОЗИКИ, ОДЕРЖАНІ ВІД МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УРЯДІВ ІНОЗЕМНИХ ДЕРЖАВ

Структура боргу в розрізі кредиторів

Структура боргу в розрізі валюти

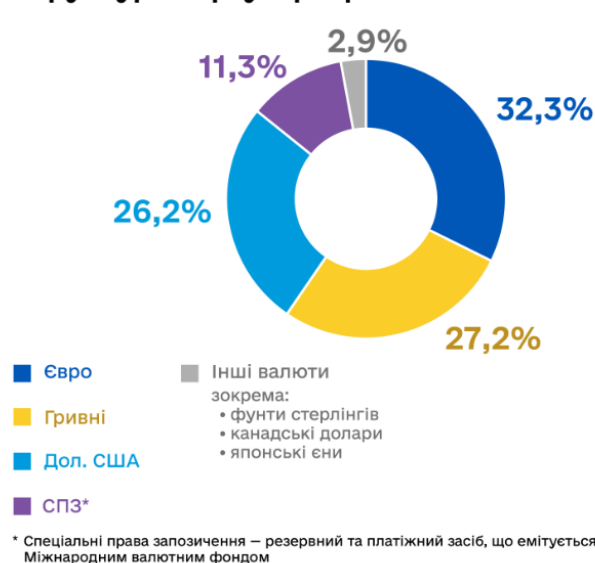

Рис. 2.10. Структура державного та гарантованого боргу України у розрізі основних кредиторів, інструментів та валют у 2023 році [9]

Тож цілком зрозуміло, що накопичений Україною у період війни борг після її переможного завершення все ж прийде повертати (рис. 2.11).

Скільки за боргами виплачуватиме Україна у 2023-2035 роках?

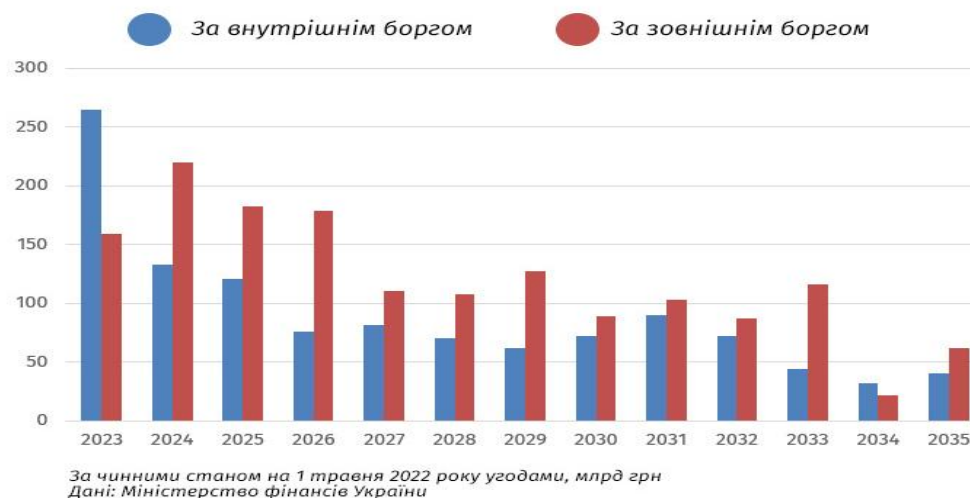

Рис. 2.11. Динаміка прогнозних платежів за державним боргом України у 2023-2035 роках [7]

Причому існує певна нерівномірність щодо сум боргу та їх сплати в динаміці по роках. Так, дані рис. 2.12 свідчать, що найбільші суми мали би бути сплачені у 2023 році (більше 250 млрд грн. по внутрішньому і 150 млрд грн. по зовнішньому боргу), 2024 році (більше 100 млрд грн. по внутрішньому і 200 млрд грн. по зовнішньому боргу), 2025 році (більше 100 млрд грн. по внутрішньому і 150 млрд грн. по зовнішньому боргу), 2026 році (більше 50 млрд грн. по внутрішньому і 150 млрд грн. по зовнішньому боргу). Надалі суми сплати по внутрішньому боргу не будуть більшими за 100 млрд грн. щорічно, а по зовнішньому – не більше 150 млрд грн. на рік.

Проаналізовані у попередньому розділі кваліфікаційної роботи показники надання міжнародними партнерами України фінансової допомоги характеризують суми допомоги Україні як у вартісних, так і відносних показниках, що, звісно ж, впливатиме на розуміння реального вкладу тієї чи іншої країни у фінансову допомогу залежно від таких факторів, як загальний стан економіки, розмір країни, її платоспроможність тощо. Так, наприклад, Німеччина при сумі найбільшої допомоги серед європейських країн у 19,58 млрд грн. має показник внеску до загальної допомоги ЄС – 0,19%, а серед всіх країн – донорів – 0,27%, який не є найвищим. Такий же показник (0,19%) має і Латвія (і це при тому, що в абсолютному вимірі показник її фінансової допомоги склав 0,51 млрд грн.). Іспанія є країною із найбільшим показником (0,3%) внеску до загальної допомоги ЄС, хоча абсолютна сума складає 5,21 млрд дол., і серед сіх країн–донорів показник складає 0,06%, який не є навіть середнім показником.

Серед неєвропейських країн найбільша сума допомоги припадає на США – 76,84 млрд грн., що є зрозумілим з огляду на економічні і політичні можливості цієї країни.

Зрозуміло, що не менш важливою є фінансова підтримка України і від міжнародних фінансових організацій, основною з яких є Міжнародний Валютний Фонд, який системно на протязі багатьох років, починаючи з 1994 року, надає Україні фінансову допомогу за різними програмами: Фонду

системної трансформації, Механізму розширеного фінансування, Інструменту швидкого реагування та Stand by. Суми такої допомоги коливались в межах від 0,8 млрд грн. до 10,6 млрд грн.

Тож у контексті зменшення боргової залежності України, на нашу думку, одним із вагомих джерел фінансування можуть стати заморожені російські активи. Проте відразу зауважимо, що це питання є суперечливим і складним з багатьох точок зору, насамперед юридичної згідно чинного міжнародного права.

Аналізуючи обсяги заморожених російських активів станом на 25.04.24 року (рис.2.12), відзначимо, що найбільше їх зберігається у депозитарії Euroclear – 191 млрд євро суверенних активів, Великій Британії – 30 млрд євро і 20 млрд євро приватних активів, Франції – 19 млрд євро суверенних активів, 7 млрд євро суверенних активів у США, 7 і 5 млрд євро суверенних активів і приватних активів у Швейцарії. У Німеччині, Австралії, Італії і Польщі знаходиться по 5, 2 і 1 млрд євро приватних активів відповідно.

Рис. 2.12. Обсяги заморожених російських активів станом на 25.04.24 року [37]

Принагідно зазначимо, що станом на 31 жовтня 2023 року було заявлено, що близько 280 млрд дол. російських активів не будуть розморожуватись країнами G7 (Велика Британія, Італія, Канада, Німеччина, США, Франція, Японія) до моменту, доки РФ не компенсує збитки за розпочату нею війну, а у ЄС вже схвалено план використання доходів від заморожених активів РФ (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Прогрес країн у конфіскації російських активів для допомоги Україні під час повномасштабної війни [25]

№з/п	Країни	Напрями конфіскації
1.	Бельгія	1. Передали 92 млн євро 2. Створили фонд допомоги із доходами від заморожених активів РФ
2.	США	1. Передали 5,4 млн дол конфіскованих активів підсанкційних осіб 2. На розгляді парламенту законопроект про конфіскації активів РФ
3.	Канада	1. Запровадили конфіскацію активів підсанкційних осіб 2. На розгляді парламенту законопроект для конфіскації активів держав – порушників
4.	Велика Британія	На розгляді парламенту законопроект про конфіскації активів РФ
5.	Естонія	Запровадили конфіскацію активів підсанкційних осіб
6.	ЄС	Схвалили план використання доходів від заморожених активів РФ
7.	G7	Не розморожуватимуть 280 млрд дол. США активів РФ, доки РФ не компенсує збитки

У зазначеному контексті слід акцентувати, що деякі країни передали не самі заморожені активи, а доходи від них, зокрема Бельгія у сумі 92 млн євро із одночасним створенням фонду допомоги із доходами від заморожених активів Росії; США передали 5,4 млн дол. активів підсанкційних осіб, і на розгляді у їхньому парламенті знаходиться законопроект щодо конфіскації активів РФ; у багатьох країнах (скажімо, Канада, Велика Британія, Естонія) теж на розгляді відповідних законодавчих органів знаходяться законопроекти щодо конфіскації активів країни-агресорки та інших держав-порушниць усталеного світового порядку й низки підсанкційних осіб.

Звісно, нині це потенційне джерело фінансування України з боку міжнародних партнерів виглядає дещо малоімовірним і проблемним внаслідок юридичної невизначеності цього процесу і відсутності достатнього досвіду у світовій практиці щодо механізму його реалізації, проте переконані, що потенціал такого інструменту, безумовно, є доволі перспективним.

Висновки до розділу 2

Стан війни, у якому перебуває Україна, потребує суттєвого зовнішнього фінансування. Проведений аналіз засвідчив стабільне надходження такої допомоги як від країн-партнерів (насамперед США, країн ЄС), так і міжнародних фінансових організацій (МФВ, Світовий банк тощо). Звісно, можливості різних країн щодо надання фінансової допомоги відрізняються залежно від економічних і політичних можливостей тієї чи іншої країни. Проте позитивним є факт наявності великої кількості країн та міжнародних фінансових організацій, які фінансово допомагають Україні через гранти, безповоротну фінансову допомогу, пільгові кредити тощо.

РОЗДІЛ 3

МОДЕРНІЗАЦІЙНІ ВЕКТОРИ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

3.1. Стратегічні напрями посилення фінансової підтримки України в сучасних умовах

Ось уже понад два роки Україна живе в умовах війни та величезного дефіциту державних фінансових ресурсів, який компенсують міжнародні партнери-донори. На жаль, така ситуація зберігатиметься і упродовж 2024 року, про що свідчать дані рис. 3.1.

Рис. 3.1. Динаміка дефіциту державного бюджету України в абсолютному вираженні та у відсотках до ВВП [8]

Тож упродовж 2024 року Україна сподівається на отримання суттєвої фінансової підтримки від іноземних партнерів, позаяк «важливим аспектом для успішного ведення бойових дій на фронті є також військова допомога від західних союзників. Незважаючи на обіцянки підтримувати Україну “настільки, наскільки це буде необхідно”, станом на зараз – за місяць до початку нового року, конкретні обсяги надання такої допомоги все ще залишаються під питанням. Хоча офіційні цифри і вказані на папері, багато з них досі не отримали остаточного схвалення» [24]. Загалом сума фінансової «допомоги, яку Україна розраховує отримати від США, Євросоюзу та МВФ, може перевищити 40 мільярдів доларів. Ці кошти планується використати для покриття дефіциту державного бюджету» [24] (рис. 3.2).

Рис. 3.2. Динаміка обсягів уже наданої та потенційно можливої фінансової допомоги Україні від міжнародних партнерів у 2022-2024 роках [8]

Звісно ж, основним донором України й надалі уже традиційно залишатимуться Сполучені Штати Америки (рис. 3.3).

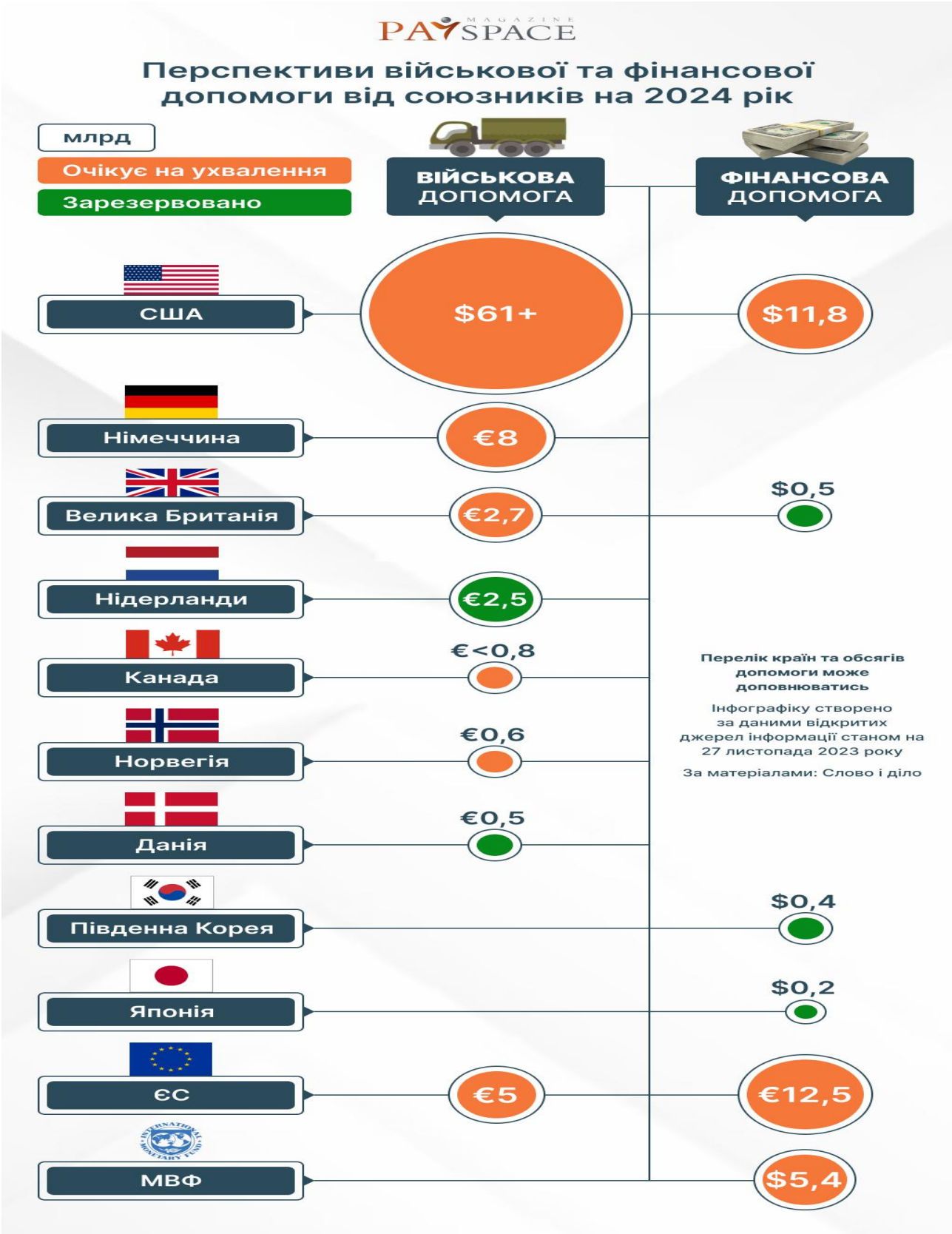

Рис. 3.3. Основні донори міжнародної військової та фінансової допомоги Україні у 2024 році [24]

Зокрема, у 2024 році очікується, що від США надійде військової допомоги 61,0 млрд дол. і фінансової – 11,8 млрд дол.. За США слідують: Німеччина з 8,0 млрд євро військової допомоги, Велика Британія – з 2,7 млрд євро військової і 0,5 млрд дол фінансової допомоги, Нідерланди – з 2,5 млрд євро зарезервованої військової допомоги. Інші країни мають суми допомоги, які менші 0,8 млрд євро, зокрема: Канада, Норвегія та Данія, Південна Корея та Японія мають зарезервованої фінансової допомоги на суму 0,4 і 0,2 млрд дол. Якщо ж вести мову про роль ЄС у цьому процесі, то суми військової та фінансової зарезервованої допомоги склали 5,0 та 12,5 млрд євро відповідно.

Таким чином, дані рис. 3.1 засвідчують, щонайбільша питома вага у наданні військової та фінансової допомоги припадає на США і ЄС, як флагманів демократичного світу і найбільших світових економік. Важливим у наданні допомоги є і участь у цьому процесі міжнародних фінансових організацій, основною з яких є МВФ (сума фінансової допомоги на кінець 2023 року склала 5,4 млрд грн.).

Важливо також акцентувати, що «Європейський Союз має намір виділити Україні 20 мільярдів євро протягом чотирьох років, по 5 мільярдів євро щорічно. Проте, цей план піддається опору з боку окремих країн-членів ЄС. Також існує пропозиція про фінансову допомогу на суму 50 мільярдів євро на чотири роки, яку, однак це не підтримують Угорщина та Словаччина. Зокрема Віктор Орбан, президент Угорщини, запропонував розділити суму надвоє. Тому рішення ще не ухвалено. Німеччина планувала подвоїти військову допомогу Україні до 8 мільярдів євро у 2024 році, але через бюджетний дефіцит в розмірі 60 мільярдів євро переговори було відкладено. Канада та Норвегія передбачають військову підтримку України на суму 0,8 та 0,6 мільярдів євро відповідно у наступному році, але остаточне рішення ще очікується. Також Нідерланди зарезервували для України 2,5 млрд євро військової допомоги наступного року, Данія – 0,5 млрд. Південна Корея та Японія передбачили фінансову підтримку у розмірі 0,4 млрд та 0,2 млрд доларів. А Велика Британія

на наступний рік зарезервувала для України 0,5 млрд доларів фінансової допомоги і ще має схвалити 2,7 млрд євро військової» [24].

Окрім цього, у 2024 році Україна також розраховує отримати 5,4 млрд доларів чергових траншів від Міжнародного валютного фонду. Проте це напряду залежатиме від чіткого виконання Україною так званих «структурних маяків».

Звісно ж, що до стрімкого повномасштабного російського вторгнення не була готова не лише Україна, але й фактично увесь цивілізований світ. Тож у 2022 році вітчизняному уряду було набагато важче отримувати фінансову допомогу від іноземних партнерів, адже у бюджетах цих країн не були закладені обсяги фінансової допомоги для України. Відтак у періоди, коли зовнішнє фінансування затримувалося або ж українському уряду не вдавалося про нього домовитися, то тоді на допомогу приходив Національний банк. Так, лише у 2022 році НБУ «надрукував» понад 400 млрд грн., які одразу ж були спрямовані на фінансування дефіциту державного бюджету, що, у свою чергу, призвело до певного послаблення гривні і зростання темпів інфляції.

Наостанок зазначимо, що світовий досвід розвитку цивілізаційних процесів доводить: сучасна грошово-кредитна політика центральних банків провідних економічно розвинених країн за останні десять років та постійна боротьба з інфляцією призвели до формування рекордних обсягів боргів у цих країнах, більшість з яких саме і є фінансовими донорами України. Тож цілком зрозуміло, що означена ситуація безпосередньо впливає на здатність світових політиків напередодні парламентських та президентських виборів у Європі й США домовитися між собою стосовно подальшої фінансової, військової та гуманітарної підтримки України.

При цьому додає певної невизначеності також і ситуація на Близькому Сході та Тайвані. Позаяк зростання геополітичних ризиків та серйозних викликів змушує країни збільшувати власні видатки на оборону, тим самим ще більше актуалізуючи проблему фінансування соціально важливих й суспільно значимих ініціатив та проектів. Це, звісно ж, прямо позначається на рейтингах

владних політиків при і підтримці населенням цих країн виділення допомоги Україні.

Однак ми переконані, що залучення Україною таких вкрай необхідних 40 млрд дол. США фінансової допомоги упродовж 2024 року є цілком реальним. Тут проблема полягає лише у часі та термінах таких надходжень.

Стосовно військової підтримки зазначимо, що нинішній план надходження військової техніки та озброєнь, на жаль, не покриватиме усі нагальних потреб України. При цьому слід пам'ятати, що й ворог теж паралельно нарощує власні військові потужності. Відтак внутрішні виробничі процеси і внутрішнє виробництво власного військового озброєння в Україні мають стати найважливішим пріоритетом в сучасних умовах.

Важливим джерелом залучення коштів на післявоєнне відновлення України, на нашу думку, можуть стати і заморожені російські активи. Принагідно зазначимо, що західні країни одразу після повномасштабного російського вторгнення заморозили сотні мільярдів таких активів (причому як суверенних, так і приватних). Проте навіть і на третьому році ведення війни й донині немає чіткого бачення, що із цими активами слід робити. З-поміж потенційних варіантів є такі: передати Україні доходи від заблокованих активів або ж конфіскувати ці активи й витратити їх на повоєнну відбудову України і відшкодування збитків чи військову допомогу. Відтак у Європейському Союзі розпочали підготовку відповідного законодавства задля того, аби Україна почала отримувати від них прибутки для купівлі необхідного озброєння. А у Сполучених Штатах Америки уже ухвалили законопроект, що дозволяє президенту вилучити заблоковані кошти на користь України.

Звісно, 2024 рік найімовірніше буде доволі не простим. Та важливим висновком, зробленим на основі проведеного дослідження, є те, що світове співтовариство не планує залишати Україну без фінансової допомоги, а навпаки їхня підтримка зараз зростає, особливо зважаючи на дедалі важчий економічний та фінансовий стан, в якому перебуває Україна.

3.2. Перспективи використання міжнародної фінансової допомоги для повоєнної відбудови України

Позаяк «фінансова діяльність, управління фінансовими ресурсами розглядаються через призму оптимізації, ... раціонального маневрування грошовими потоками» [20, с. 37], зупинимося детальніше на виокремленні стратегічних перспектив використання міжнародної фінансової допомоги для післявоєнної відбудови України після переможного завершення цієї війни.

Суттєві загрози та потенційні виклики, спровоковані повномасштабним російським вторгненням, залишаються й надалі надзвичайно актуальними для України, яка продовжує активно співпрацювати із донорами у контексті забезпечення власної фінансової стійкості та покриття необхідних бюджетних видатків у перспективі. Тож охарактеризуємо більш детально сучасні тренди у цій важливій сфері.

Так, наприкінці 2023 року за участі міністра фінансів України були підписані відповідні зміни до Меморандуму про взаєморозуміння стосовно призупинення виплат за офіційним боргом України із групою офіційних кредиторів із країн G7 й Паризького клубу. Такий захід дасть можливість продовжити до кінця березня 2027 року дію Меморандуму про взаєморозуміння стосовно призупинення виплат за державним і гарантованим державою боргом, котрий був підписаний у вересні 2022 року. Таке «досягнення домовленості про перегляд боргових зобов'язань дозволяє знизити навантаження на бюджет до кінця дії програми МВФ та заощадити валютну ліквідність для забезпечення соціальних видатків. Це добровільне призупинення виплати боргу є частиною пакета міжнародної підтримки на суму 122 млрд дол. США, наданої партнерами України» [30].

Практично у цей же час була підписана Гарантійна угода із Кредитною установою для відбудови (KfW), котра дасть можливість залучити кредитне фінансування у рамках проєкту з національною компанією «Укренерго» на тему «Підвищення ефективності передачі електроенергії (інтеграція української ОЕС

до Європейської об'єднаної енергосистеми) III». При цьому залучені «кредитні кошти обсягом 24 млн євро буде спрямовано на відновлення енергетичної інфраструктури, а саме підстанції НЕК «Укренерго», що зазнала значних руйнувань унаслідок збройної агресії РФ» [30].

Також наприкінці 2023 року Міністерство фінансів України оприлюднило текст Меморандуму про економічну та фінансову політику, де на наступний рік були передбачені зокрема й такі заходи:

- «продовження підтримки з боку ЄС, МФО й двосторонніх донорів у передбачених обсягах, складі та строках, що є життєво важливим для сприяння ефективному управлінню політикою та підтримання економічної та фінансової стабільності. Протягом наступних 12 місяців програми за підтримки МВФ (грудень 2023 р. – грудень 2024 р.) Україна матиме тверді фінансові гарантії завдяки значним офіційним, багатостороннім і двостороннім зобов'язанням. Ключові партнери запевнили у своїй дальшій підтримці й після грудня 2024 р., що створює хороші перспективи для забезпечення повного фінансування програми протягом усього періоду її дії;
- посилення зусиль з метою дальшої мобілізації внутрішнього фінансування, щоб допомогти задовольнити потреби України у фіскальному фінансуванні, що еволюціонують, забезпечивши таку структуру фінансування, яка підтримуватиме макроекономічну стабільність. Це також допоможе фінансувати бюджет у спосіб, який є сумісним зі збереженням макроекономічної та фінансової стабільності й підтримкою боргової стійкості. Стратегія передбачає максимальне розміщення внутрішніх державних цінних паперів на первинному ринку з метою отримати чисте позитивне фінансування в четвертому кварталі 2023 р. та у 2024 р.;
- посилення зусиль щодо збільшення чистого внутрішнього фінансування завдяки ОВДП протягом періоду дії програми МВФ. Україна має намір продовжити випуск державних цінних паперів з метою фінансувати

велику частку додаткових витрат, передбачених у змінах до бюджету на 2023 р. та у 2024 р.;

- продовження роботи над забезпеченням відповідності стратегії управління боргом цілям у рамках програми МВФ. Оновлена Середньострокова стратегія управління державним боргом (ССУДБ) тепер ураховує події, що відбулися з початку війни, та майбутні пріоритети, зокрема потреби в бюджетному фінансуванні, боргову стійкість, відбудову та відновлення. Після завершення – урегулювання зовнішнього комерційного боргу у 2024 р. планують оновити ССУДБ, щоб відобразити результати боргової операції до кінця 2024 р. Аби підтримати реалізацію ССУДБ та майбутню боргову операцію, Україна також зобов'язалася посилити спроможність Агентства з управління боргом (як-от шляхом збільшення штату та проведення тренінгів);
- продовження підтримки розвитку внутрішнього ринку державних боргових зобов'язань, зокрема бенчмаркінгові цінні папери поза механізмом обов'язкового резервування, розширення та диверсифікації кола інвесторів (до прикладу, заохочуючи повернення нерезидентів на внутрішні ринки облігацій і відновлення доступу до міжнародних ринків капіталу), що дасть можливість ринку облігацій грати активну роль на етапі відбудови;
- уникнення емісійного фінансування, зважаючи на значні ризики, пов'язані з емісійним фінансуванням для цінової та зовнішньої стабільності;
- для сприяння відновленню борговій стійкості на перспективній основі спрямування стратегії на те, щоб допомогти закрити розриви у фінансуванні протягом періоду дії програми МВФ, зменшити валові потреби у фінансуванні до керованого рівня (і після завершення програми), а також вивести державний борг на траєкторію стійкості. Крім того, стратегія розрахована на формування умов, потрібних для залучення приватного сектора до післявоєнної відбудови України, та

враховує важливість збереження фінансової стабільності з прозорими потоками інформації та комунікацією;

- зберегти мету відновлення боргової стійкості та забезпечення фінансування програми в повному обсязі протягом усього періоду дії стратегії, навіть за умов реалізації песимістичного сценарію. Урегулювання боргу передбачає такі елементи:
Офіційний двосторонній борг. Кредитори Паризького клубу взяли на себе зобов'язання щодо двоетапного процесу, який передбачає продовження на весь період дії програми поточного режиму призупинення виплат за борговими зобов'язаннями, що закінчується наприкінці грудня 2023 р.; також окремо запевнили в тому, що до остаточного перегляду програми за підтримки МВФ буде узгоджена остаточна боргова операція, достатня для того, аби відновити стійкість державного боргу. Україна прагнучиме провести врегулювання на порівнянних умовах з іншими офіційними кредиторами.

Зовнішній комерційний борг. У серпні 2022 р. Україна досягла угоди з тримачами своїх зовнішніх облігацій, яка містила, серед іншого, добровільну 24-місячну відстрочку обслуговування боргу за прямими та гарантованими державою євробондами України. Аналогічні відстрочки було узгоджено щодо деяких негарантованих зовнішніх комерційних боргів. Україна планує розпочати переговори з комерційними кредиторами невдовзі після завершення цього перегляду з метою завершити потрібну боргову операцію не пізніше від середини 2024 р. Україна прагне досягти врегулювання боргу на умовах, що відповідають найактуальнішим макроекономічним показникам з боку МВФ та параметрам оцінки стійкості боргу;

- для досягнення цілі забезпечення боргової стійкості Україна й далі суворо обмежуватиме видачу гарантій (Кількісний критерій ефективності). Цей ліміт узгоджується з відновленням статей Бюджетного кодексу – буде забезпечено достатній простір для надання

гарантій за кредитами міжнародних фінансових організацій (МФО) та іноземних урядів на проєкти, зокрема спрямовані на відновлення та відбудову» [30].

Звісно, зовнішня допомога міжнародних партнерів та кошти, акумульовані у бюджетній системі України, відіграватимуть домінуючу роль у відновленні і модернізації державного сектору та підтримці відбудови приватного сектору України. Відтак стратегічними напрямками відбудови національної економіки, що потребуватимуть значного фінансування, можуть бути: відбудова і модернізація фізичної інфраструктури, зокрема транспортної й енергетичної; соціальна реабілітація постраждалих від війни і відновлення соціальних закладів; ремонт і реконструкція житлового фонду; відновлення й модернізація промислових потужностей, створення робочих місць, підтримка малих та середніх підприємств; відбудова пошкоджених аграрних об'єктів, розмінування та рекультивація земель; розширення виробничих потужностей і державних замовлень для військово-промислового комплексу.

А зважаючи на дефіцит внутрішніх фінансових ресурсів у виснаженій війною українській економіці, максимальні обсяги зовнішньої фінансової допомоги життєво необхідні для успішної відбудови України. Причому така допомога надходитиме у вітчизняну економіку за такими основними напрямками:

збільшення власних бюджетних можливостей України для фінансування програми відбудови, коли іноземні кошти йдуть безпосередньо до бюджету;

доповнення національних програм України певними проєктами чи програмами, які фінансуватимуть та контролюватимуть зовнішні донори;

надання гарантій і страхування ризиків для приватних інвестицій.

У середньостроковій перспективі українському уряду важливо забезпечити координацію й гармонізацію державних видатків цілі відбудови країни з програмами іноземних донорів. При цьому іноземні партнери й міжнародні фінансові організації мають, за можливості, діяти через національні

інституції, зміцнювати внутрішні можливості країни та уникати спроб заміщення наявних управлінських структур.

Безумовно, важливим аспектом фінансування, в якому Україна потребує негайної підтримки, є потреба фінансування її швидкої реконструкції та відбудови. А це стане цілком досяжним, коли фінансування реконструкції ґрунтуватиметься на таких базових принципах:

власність України. Лише Україна повинна визначати свої пріоритети й вирішувати, які зусилля є вкрай необхідними, за допомогою західних партнерів, а не навпаки;

орієнтованість на людей. Фінансова децентралізація, розбудова бюджетної спроможності на місцевому рівні, розвиток місцевого самоврядування і демократичних інституцій у територіальних громадах, на перший погляд, вимагають забагато часу і є менш контрольованими, аніж відбудова за централізованим принципом. Проте через певний час саме це наблизить Україну до принципів демократичного врядування, які поділяє Європейський Союз, та надасть поштовху багатьом локальним ініціативам. Водночас, певної централізації, звісно ж, уникнути не вдасться, особливо на початковій фазі швидкої реконструкції;

участь приватного капіталу. Зважаючи на неймовірні обсяги фінансових потреб для відбудови, вкрай необхідно, щоб значну частину таких потреб на ринкових засадах покривали приватні інвестори. Проте для того, аби приватний капітал почав розглядати можливість заходу в Україну, слід ввести страхування від військових ризиків. Таке страхування дасть можливість приватному капіталу інвестувати у реконструкцію і допоможе підтримувати економічну активність в Україні під час війни. Уже нині Німеччина сформувала власну програму гарантій для німецьких інвесторів, Польща наразі розглядає таку можливість. Бізнеси інших країн отримують перевагу від наявності спільного фонду та рівних правил гри, що дозволять їм із перших місяців почати брати участь у реконструкції України. При цьому залученість вітчизняного приватного капіталу є не менш важливою для післявоєнного стійкого

економічного зростання і, відповідно, здатності України розраховатися із фінансовими донорами після завершення війни.

На жаль, на третьому році ведення війни «Україна продовжує зазнавати катастрофічних збитків від неспровокованої збройної агресії РФ, здійснюючи героїчний супротив ворогу. Звісно ж, що у такі скрутні часи неоціненною підтримкою для України стала військова, гуманітарна та фінансова допомога її міжнародних партнерів: фінансових організацій, європейських інституцій, урядів окремих країн та пересічних громадян» [21].

Тож співпраця міжнародних партнерів із національними інституціями й культивування відповідальності українців за результати відбудови власної країни мають забезпечити позитивні наслідки повоєнної відбудови і стійкість її результатів.

Висновки до розділу 3

Третій рік поспіль Україна живе в умовах війни та величезного дефіциту державних фінансових ресурсів, який компенсують міжнародні партнери-донори. Однак ми переконані, що залучення Україною таких вкрай необхідних 40 млрд дол. США фінансової допомоги упродовж 2024 року є цілком реальним. Тут проблема полягає лише часі та термінах таких надходжень.

Зовнішня допомога міжнародних партнерів та кошти, акумульовані у бюджетній системі України, відіграватимуть домінуючу роль у відновленні і модернізації державного сектору та підтримці відбудови приватного сектору України. Важливим джерелом залучення коштів на післявоєнне відновлення України, на нашу думку, можуть стати і заморожені російські активи.

Тож світове співтовариство не планує залишати Україну без фінансової допомоги, а навпаки їхня підтримка зараз зростає, особливо зважаючи на дедалі важчий економічний та фінансовий стан, в якому перебуває Україна.

ВИСНОВКИ

У випускній кваліфікаційній роботі досліджено прагматику надходження фінансової допомоги Україні в умовах повномасштабної війни та окреслено стратегічні вектори її використання на повоєнну відбудову країни. За результатами проведеного дослідження сформульовано основні висновки і надано такі пропозиції.

1. Сьогодні Україна воює із ворогом, набагато сильнішим за неї. Однак український народ не самотній у цій битві. Нас підтримує увесь прогресивний демократичний світ. Україна уже отримала понад 40 млрд дол іноземної фінансової допомоги від міжнародних партнерів. Завдяки наданій допомозі українські пенсіонери мали змогу отримувати пенсії, вчителі й лікарі – заробітні плати, а український уряд зміг і далі продовжувати виконувати поставлені перед ним завдання. Також неоціненною була потужна гуманітарна допомога західних країн, підтримка біженців та тих, кого повномасштабна війна закинула у складні життєві обставини, особливо у перші і найжахливіші місяці з початку війни. Західна військова допомога стала необхідною передумовою виживання України й її успішної оборони. Така допомога коштувала десятки мільярдів доларів від США, Німеччини, Польщі, Нідерландів, Японії, Швеції, Данії, Литви та інших друзів України.

2. Загалом міжнародну допомогу Україні класифікують на три основні категорії: військова, гуманітарна і фінансова допомога. Військова допомога – це пряме постачання зброї і техніки, завдяки яким Збройні Сили України ефективніше знищують окупантів. Гуманітарна – це продукти харчування, медичні товари для підтримки населення та біженців. Фінансова допомога дозволяє покривати розрив між доходами та видатками бюджету й облаштувати надійний тил. При цьому варто зазначити, що фінансова допомога є найбільш гнучкою, оскільки дозволяє країні самостійно визначати, на які потреби краще витратити отримані ресурси. Здебільшого фінансова допомога надходить в Україну у формі кредитів (зазвичай пільгових), гарантій за кредитами та грантів.

3. Звісно ж, у нинішніх реаліях повномасштабної війни саме гранти є найбільш бажаними, оскільки вони є безповоротною допомогою країні, що не збільшує її борговий тягар. З початку війни близько третини допомоги, виділеної партнерами України, є грантовою. А найбільшими грантодавцями на початку повномасштабного вторгнення стали: Світовий банк, Європейський інвестиційний банк, Міжнародний валютний фонд, Сполучені Штати Америки, Велика Британія й Італія (причому остання переказала кошти в Україну фактично через кілька днів після початку російської агресії). Гарантії, як важливу форму іноземної фінансової допомоги, на початку повномасштабного вторгнення задекларували три стратегічних партнери: Світовий банк, Сполучені Штати Америки і Велика Британія. Решта міжнародної фінансової допомоги надходить в Україну у формі кредитів. З одного боку, значна частка кредитного фінансування (у формі позик та гарантій) є позитивним сигналом (це означає, що кредитори вірять у перемогу України). З іншого боку, кредити рано чи пізно доведеться повертати. А це ляже додатковим тягарем на плечі нації, що буде зайнята повоєнною відбудовою держави. Відтак українському уряду варто намагатися збільшувати частку грантових ресурсів у структурі міжнародної фінансової допомоги.

4. У контексті зменшення боргової залежності України, на нашу думку, одним із вагомих джерел фінансування можуть стати заморожені російські активи. Проте принагідно зазначимо, що це питання наразі є доволі суперечливим і складним з багатьох точок зору, насамперед юридичної згідно чинного міжнародного права. Західні країни після повномасштабного російського вторгнення заморозили сотні мільярдів таких активів (причому як суверенних, так і приватних). Проте навіть на третьому році ведення війни й донині немає чіткого бачення, що із цими активами слід робити. З-поміж потенційних варіантів є такі: передати Україні доходи від заблокованих активів або ж конфіскувати ці активи й витратити їх на повоєнну відбудову України і відшкодування збитків чи військову допомогу. Відтак у Європейському Союзі розпочали підготовку відповідного законодавства для того, аби Україна почала

отримувати від них прибутки для купівлі необхідного озброєння. А у Сполучених Штатах Америки уже ухвалили законопроект, що дозволяє президенту вилучити заблоковані кошти на користь України.

5. Безумовно, міжнародна фінансова підтримка є надзвичайно важливою для України, позаяк саме вона забезпечила стійкість фінансової системи держави і здатність вітчизняного уряду миттєво реагувати на воєнні виклики на початковому етапі ведення війни. Проте варто розуміти, що сама по собі така допомога – це лише своєрідний «місток» до подальшої розбудови економічних відносин у нових, воєнних реаліях. Тож уже зараз відповідним урядовим структурам слід терміново переглянути прогнози щодо потенційних надходжень міжнародної фінансової допомоги у всіх її формах і проявах, скоригувати бюджетні видатки на перспективу та сформувати вектори перетворення функціоналу держави на такий, що максимально відповідатиме вимогам воєнного часу та ймовірним післявоєнним викликам.

6. Слід акцентувати, що до стрімкого повномасштабного російського вторгнення не була готова не лише Україна, але й фактично увесь цивілізований світ. Сучасна грошово-кредитна політика центральних банків провідних країн світу та постійна боротьба з інфляцією призвели до формування рекордних обсягів боргів у цих країнах, більшість з яких саме і є фінансовими донорами України. Тож цілком зрозуміло, що означена ситуація безпосередньо впливає на здатність світових політиків напередодні парламентських та президентських виборів у Європі й США домовитися між собою стосовно подальшої фінансової, військової та гуманітарної підтримки України. До того ж, зростання геополітичних ризиків та серйозних викликів змушує країни збільшувати власні видатки на оборону, що, звісно ж, прямо позначається на виділенні допомоги Україні. Однак ми переконані, що залучення Україною таких вкрай необхідних 40 млрд дол. США фінансової допомоги упродовж 2024 року є цілком реальним. Тут проблема полягає лише у часі та термінах таких надходжень.

7. Зважаючи на дефіцит внутрішніх фінансових ресурсів у виснаженій війною українській економіці, максимальні обсяги зовнішньої фінансової допомоги життєво необхідні для успішної відбудови України. Причому у найближчій перспективі така допомога надходитиме у вітчизняну економіку за такими основними напрямками: збільшення власних бюджетних можливостей України для фінансування програми відбудови, коли іноземні кошти йдуть безпосередньо до бюджету; доповнення національних програм України певними проєктами чи програмами, які фінансуватимуть та контролюватимуть зовнішні донори; надання гарантій і страхування ризиків для приватних інвестицій. У середньостроковій перспективі українському уряду важливо забезпечити координацію й гармонізацію державних видатків на цілі відбудови країни з програмами іноземних донорів.

8. Наостанок зазначимо, що 2024 рік, найімовірніше, буде доволі не простим. Та світове співтовариство не планує залишати Україну без фінансової допомоги. Відтак переконані, що співпраця міжнародних партнерів із національними інституціями й культивування відповідальності українців за результати відбудови власної країни мають забезпечити позитивні наслідки повоєнної відбудови і стійкість її результатів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева К. Державна підтримка розвитку аграрного бізнесу в умовах глобальних загроз. Наукові перспективи. 2023. №2 (32).
2. Амеліна К. В Україні вводять єдину систему контролю за гуманітаркою. Волонтери вимагають перенести запуск. Що саме їх непокоїть? URL : https://lb.ua/society/2023/10/23/580809_ukraini_vvodyat_iedinu_sistemu.html
3. Батракова Т.І., Денисенко А.А. Структура, динаміка та сучасні тенденції зовнішньої державної заборгованості України. Економіка та суспільство. 2021. Вип. 26. С. 123-128.
4. Борщевський В., Куропась І., Микита О. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. URL : <https://uplan.org.ua/analytics/ekonomika-viiny-ta-povoiennyyi-ekonomichnyi-rozvytok-ukrainy-problemy-priorytety-zavdannia/>
5. Виговська Н.В., Цисар О.В. Державна фінансова допомога: сутність, критерії ідентифікації, класифікація. Економіка, управління та адміністрування. 2023. №4 (106). С. 129-135.
6. Військова та фінансова допомога від Заходу: що відомо про перспективи на 2024 рік. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/11/27/infografika/polityka/vijskova-ta-finansova-dopomoha-zaxodu-vidomo-pro-perspektyvy-2024-rik>
7. Вінокуров Я. Дефолт чи реструктуризація: що буде з українським держборгом та чого чекають від США. URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/18/687154/>
8. Вінокуров Я. Якщо Штати не допоможуть. Що може Україна без фінансової підтримки Америки? URL : <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/09/25/704690/>
9. Гера Л. Мінфін заявив про збільшення держборгу: з чим це пов'язано. URL : <https://trueua.info/news/minfin-zayaviv-pro-zbilshennya-derzhborgu-z-chim-ce-povyazano>

10. Гончаренко А. Скільки допомоги отримала Україна від початку повномасштабного вторгнення: Мінфін назвав цифру. URL : <https://tsn.ua/groshi/skilki-dopomogi-otrimala-ukrayina-vid-pochatku-povnomasshtabnogo-vtorgnennya-minfin-nazvav-cifru-2502385.html>
11. Державний та гарантований державою борг збільшився за рахунок пільгового кредиту від ЄС в серпні 2023 року, але його вартість з початку року зменшилася. URL : <https://www.mof.gov.ua/uk/news/derzhavnii-ta-garantovanii-derzhavoiu-borg-z-bilshivsia-za-rakhunok-pilgovogo-kreditu-vid-ies-v-serpni-2023-roku-ale-io-go-vartist-z-pochatku-roku-zmenshilasia-4216>
12. Державний та гарантований державою борг України у 2009-2023 роках. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2023/>
13. Державний борг України б'є рекорди: Скільки українці заборгували кредиторам. URL : <https://psm7.com/uk/money/derzhavnij-borg-ukra%01%97ni-bye-rekordi-skilki-ukra%01%97nci-zaborguvali-kreditoram.html>
14. Деякі питання пропуску та обліку гуманітарної допомоги в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 05.09.2023 року № 953. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2023-%D0%BF#Text>
15. Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України у 2009-2023 роках. URL : <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/2023/>
16. Жажина К., Антоненко В. Оцінка зовнішньої фінансової допомоги та державний борг України у 2022-23 роках. URL : <http://ea.donntu.edu.ua/bitstream/123456789/34397/1/%D0%96%D0%B0%D0%B6%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98.pdf>
17. За 2023 рік Україні надали \$42,5 млрд іноземної фінансової допомоги – Мінфін. URL : <https://bukvy.org/za-2023-rik-ukrayini-nadaly-425-mlrd-inozemnoyi-finansovoyi-dopomogy-minfin/>
18. Зануда А. Воєнні рейки: як економіці дожити до перемоги. URL : <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63270389>

- 19.Заражевська С. Україна не допустить дефолту, незважаючи на війну. Чому це правильно і що робити з рештою боргів. URL : <https://forbes.ua/inside/ukraina-ne-dopustit-defoltu-nezvazhayuchi-na-viynu-chomu-tse-pravilno-i-shcho-robiti-z-reshtoyu-borgiv-16032022-4711>
- 20.Кізима Т.О. Аналіз «Витрати – Обсяг – Прибуток» у діяльності спільних підприємств. Фінанси України. 2000. №4. С. 37-41.
- 21.Кізима Т., Клімов І., Охотницький Ю. Міжнародна фінансова допомога Україні в умовах війни та її вплив на боргову безпеку держави. Дев'яті Всеукраїнські наукові читання пам'яті С.І. Юрія (м. Тернопіль, 17 листопада 2023 року). Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 100-103.
- 22.Клімов І., Охотницький Ю. Боргова безпека України і фінансова допомога міжнародних партнерів: аспекти взаємовпливу. Фінансове забезпечення сталого розвитку : збірн. наук. праць. Вип. 3. Тернопіль : ЗУНУ, 2023.
- 23.Клімов І., Охотницький Ю. Прагматика формування державного боргу і фінансова допомога Україні в умовах війни. Актуальні питання фінансової теорії та практики: збірн. матер. Десятої заоч.-дистанц. конф. студентів і молодих вчених (м. Тернопіль, 26 квіт. 2023 р.). Ч. 2. Тернопіль: ЗУНУ, 2023. С. 94-97.
- 24.Ковтун Ю. Порахована фінансова допомога Україні від Заходу на наступний 2024 рік. URL : <https://psm7.com/uk/news/poschitana-finansovaya-pomoshh-ukraine-ot-zapada-na-sleduyushhiy-2024-god.html>
- 25.Конфіскація російських активів на користь України: у яких країнах є прогрес. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/10/31/infografika/finansy/konfiskacziya-rosijskyx-aktyviv-koryst-ukrayiny-yakyyh-krayinax-ye-prohres>
- 26.Куш О. Що трапиться, якщо Україна не розпочне переговори про списання держборгу вже зараз. URL : <https://minfin.com.ua/ua/currency/articles/ukraine-sleduet-iniciirovat-spisanie-gosdolga-chto-budet-esli-etogo-ne-sdelat/>
- 27.Моїсєєв В. Що не так із «\$45 млрд допомоги від США» і що реально обіцяно Україні на 2023 рік. URL :

<https://thepage.ua/ua/economy/mizhnarodna-finansova-dopomoga-ukrayini-u-2023-roci>

28. На Україну чекає рекордний дефіцит бюджету. URL : <https://ua.korrespondent.net/articles/4529984-na-ukrainu-chekaie-rekordnyi-defitsyt-buidzhetu>
29. Некрасова Т.В. Правове регулювання державної допомоги суб'єктам господарювання : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2009. 216 с.
30. Огляд інструментів підтримки фінансової стійкості в умовах воєнного стану в Україні (грудень 2023 – січень 2024 рр.) / Національний інститут стратегічних досліджень; Центр економічних і соціальних досліджень. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2024-01/monitoring_fin12-23-4_borg_25012024.pdf
31. Оліярник М. США дадуть безпрецедентні \$13.6 млрд на боротьбу з Росією. Куди підуть ці гроші. URL : <https://zaborona.com/ssha-dadut-bezprecedentni-13-6-mlrd-na-borotbu-z-rosiyeyu-kudy-pidut-czi-groshi/>
32. Подцерковний О. Воєнна економіка: потреба нагальних організаційно-правових заходів. URL : <https://coordynata.com.ua/voenna-ekonomika-potreba-nagalnih-organizacijno-pravovih-zahodiv>
33. Поповенко Н.С., Ганенко О.В. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. Економіка: реалії часу. 2012. №1 (2). С. 126–132.
34. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності : Закон України від 15 серпня 2022 року № 2519-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20#Text>
35. Про здійснення у 2022 році правочинів з державним боргом : постанова Кабінету Міністрів України від 19.07.2022 року № 805. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/805-2022-%D0%BF#Text>
36. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26.11.2015 р. №848-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/848-19#Text>

37. Російські активи: скільки коштів та в яких країнах заморожено. URL :
<https://www.slovoidilo.ua/2024/04/25/infografika/finansy/rosijski-aktyvy-skilky-koshtiv-ta-yakyyh-krayinax-zamorozhen>
38. Рябушко Т. Міжнародна фінансова допомога Україні під час війни (звіт за 6 місяців). URL :
<https://kreston.ua/mizhnarodna-finansova-dopomoha-ukraini-pid-chas-viyny-zvit-za-6-misiatsiv/>
39. Самойлюк М. Союзники на мільярди доларів. URL :
<https://zn.ua/ukr/macrolevel/sojuzniki-na-miljardi-dolariv.html>
40. Самойлюк М., Репко М. Підтримка на 2 трильйони: хто і як допомагає українській економіці. URL :
<https://www.epravda.com.ua/publications/2022/05/10/686844/>
41. Скільки безповоротної фіндопомоги отримала Україна з початку повномасштабної війни. URL :
<https://www.slovoidilo.ua/2022/09/30/infografika/finansy/skilky-bezpovorotnoyi-findopomohy-otrymala-ukrayina-pochatku-povnomasshtabnoyi-viyny>
42. Слуцький Б. Борг в 100 мільярдів доларів: як Україна буде виплачувати кредити в умовах війни та дефіциту фінансів. URL :
<https://www.unian.ua/economics/finance/borg-v-100-mlrd-dolariv-yak-ukrajina-bude-viplachuvati-kredit-v-umovah-viyni-ta-deficitu-finansiv-12053073.html>
43. Томіліна М. Борг України б'є рекорди. Але з цим можна жити. URL :
<https://www.epravda.com.ua/columns/2023/07/12/702126/>
44. Требеш К. Зовнішня підтримка України: про що свідчать дані стосовно військової, фінансової та гуманітарної допомоги. URL :
<https://voxukraine.org/zovnishnya-pidtrymka-ukrayiny-pro-shho-svidchat-dani-stosovno-vijskovoyi-finansovoyi-ta-gumanitarnoyi-dopomogy>
45. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. URL :
https://www.mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435

46. Харламов П. Мінфін домовився про відстрочку погашення зовнішніх боргів. Україна заощадить до 15 млрд дол. URL : <https://mind.ua/news/20267343-minfin-domovivsy-pro-vidstrochku-pogashennya-zovnishnih-borgiv-ukrayina-zaoshchadit-do-15-mlrd>
47. Щербина А. Україна розраховує отримати \$41 млрд міжнародної допомоги у 2024 році. Чи «потягнуть» основні країни-донори? URL : <https://forbes.ua/war-in-ukraine/khkhkh-khkhkhkh-03012024-18294>
48. Який обсяг військової допомоги надали США Україні з початку повномасштабної війни. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/09/26/infografika/polityka/yakyj-obsyah-vijskovoyi-dopomohy-nadaly-ssha-ukrayini-pochatku-povnomasshtabnoyi-vijny>
49. Які країни-союзники роблять найбільший внесок у перемогу України. URL : <https://www.slovoidilo.ua/2023/07/17/infografika/ekonomika/yaki-krayiny-soyuznyky-roblyat-najbilshyj-vnesok-peremohu-ukrayiny>